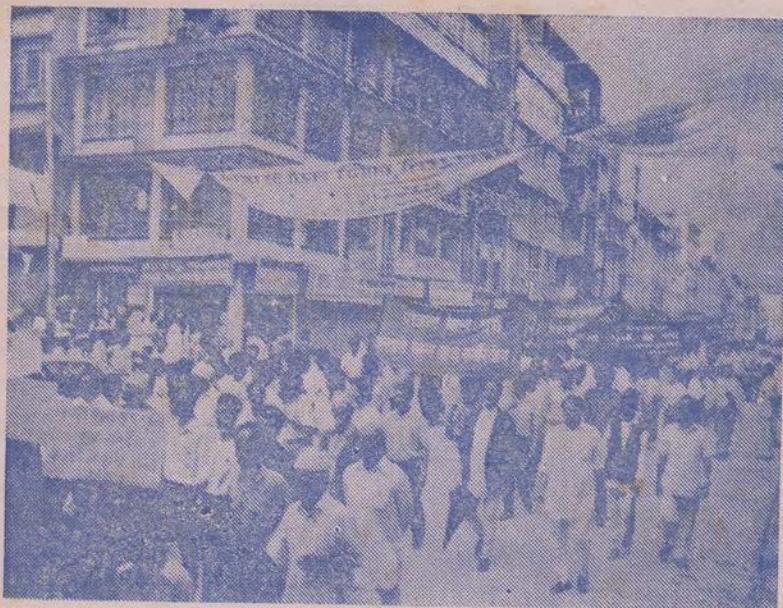


नमो तस्य भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दभूमि

THE ANANDA-BHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)



विशेषांक

(धर्मनिरपेक्षताको माग गर्दै संविधान सुझाव प्रायोगतर्फ गएको विशाल जनसमूह ।)

क्र. प्रति को ५।	वार्षिक घाहक शुल्क ३०।	आजीवन घाहक शुल्क ३००।
बुद्धसम्बत् २५३४	गुरुपुन्ही	बिक्रमसम्बत् २०४७
नेपालसम्बत् १११०	दिल्लाथ्व	1990 A. D.
वर्ष १८	अंक ३	Vol. 18

धर्मनिरपेक्षताया लागी आव्हान

- शान्तरत्न शाक्य

थव राष्ट्र सकसिगुं मंकाः जिमिगु नं दु अधिकार,
छता जक जाति धर्मयात आः बिइदइमखु अधिकार ।

हिमालंनिसे तराइबासी मेचींनिसे महाकालीयाँपि,
झींपि सकले नेपाली नेपाल झीगु मातृभूमि ।

ज्यान पानाः हयागु जिमिसं थव देशय् प्रजातन्त्र,
यकःति यायेत स्वःसा सुनानं सह यायेफैमखु नुगलं ।

दीपंकर तथागतनिसे गौतम बुद्धया जन्मतक,
छस्वां स्वानाच्चवंगु नेपाः गये जुइ हिन्दूराष्ट्र जक ?

धर्मया नामं क्वतेकाच्चर्वंपि ! धर्म निरपेक्षया सःतयाः,
दनेमाल दाजु किजा तःकेहेँपि युगया थव पुकार न्यनाः ।

-□-

थुगु धर्मनिरपेक्ष विशेषांक छपाई यायेत रत्न छचेै परिवार भोटेबहा व डा० भाजु रविनमान शाक्य
नवीना शाक्य पाखेै निगु रीम भोै सहयोग स्वरूप सधन्यवाद प्राप्त जगु दु ।



आनन्दभूमि

संरक्षक

महानायक आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक
भिक्षु मैत्री

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २-१२८५५

३००४

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

कार्यालय

‘आनन्दभूमि’

आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७९४२०

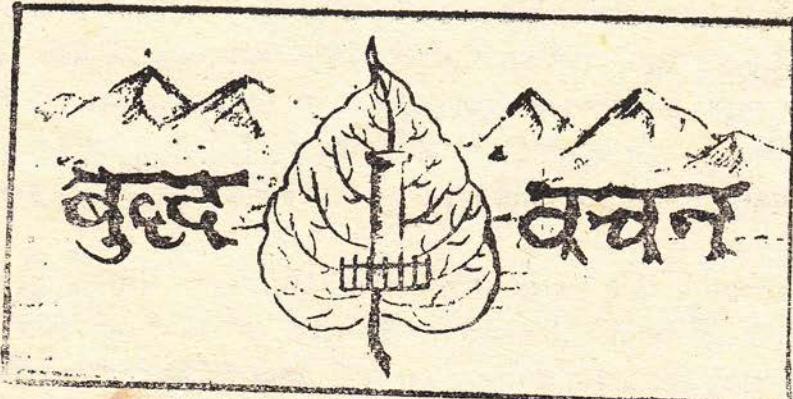


३००५

नगर-कार्यालय

‘संघाराम’

भिक्षु-तालीम-केन्द्र
क्षेत्रपाटी, ढल्को,
काठमाडौं।
फोन नं. २-१५०२०



धर्म छोडेर झूठो बोलने र लाज र भयको चिन्ता नगर्नेले गर्न नसक्ने पाप
यस लोकमा छँदैछैन ।

भावी संविधानमा धर्मनिरपेक्षता

संसारको सुष्ठु उपरान्त मानिसमा जग गाडेको कुरामध्ये धर्म पनि एक प्रमुख रूपमा रहेको छ । मानिसको आस्थापछे धर्म समावेश भइआएको इतिहास कसैले नकारेर नकारने सकिने कुरा होइन । यसैको फलस्वरूप संसारमा अनगिन्ती धार्मिक विश्वासहरू रहेको आजकै युगमा पनि देख्न पाइन्छ । धर्मको प्रभावमा मानिस समूहगत रूपमा विभाजन भएको छ । समूहको स्वार्थ हेरेपछि त्यो साम्प्रदायिक हुन गयो । साम्प्रदायिकता मानवीयताका लागि विष हो । आफूमात्र मानिस हो र आपनो विश्वासमात्र सबै ठीक हो अनि आपनो दुःखमात्र वास्तविक दुःख हो भन्ने हरू पनि धार्मिक सम्प्रदायभित्र आउन लागे । तब यस्तै यस्तै सम्प्रदायहरूका बीच मतभिन्नता आएर आ-आपनो डम्फु बजाउन थाल्दा धर्मको नाममा रक्तपात पनि हुन थाल्यो । वास्तविक धर्म जुनसुकैको भएपनि मानवकल्याणको लागि हुनुपर्नेमा मानवसंहारको लागि पनि हुन थाल्यो । ऐउटैमात्र धर्मको राज्य भनी मानिएको देशमा मानिस उकुस उकुस भई बाँचन लागेको वातावरणले संसारमा उन्मुक्त वातावरण खोजदा धर्मस्वतन्त्रताको लहर चल्न थाल्यो । विश्व आज धर्मस्वतन्त्रताका परिपुरक हुँदै आएको छ ।

प्रायः जसो प्रजातन्त्र भएको मुलुकमा धर्म स्वतन्त्रतामात्र नरहेर धर्मनिरपेक्षता नै अपनाएर आएका देखिन्छन् । नेपालमा धर्मनिरपेक्ष नभनिएतापनि धर्मस्वतन्त्रता त परापूर्वकालदेखि नै रहिआएको छ । यहाँ धर्मको नाममा रक्तपात भएको कहिल्यै सुन्नपरेन । यस विषयमा इतिहास शून्य नै छ । बह ऐउटा कुरा धर्मनिरपेक्ष नभएको कारण शासकहरूले धर्मको नाममा शोषणचाहिँ गर्दै गरेको उदाहरण भने प्रशस्त पाइन्छ । राजाले मानेको धर्मको आधारमा एक अर्को धर्मबिलम्बीलाई थिचो मिचो गर्ने परम्परा भने नेपालमा बिस्तार बिस्तार आएको देखिन्छ । हुँदा हुँदा ऐउटै धर्मको राज्य भनेर पनि घोषणा गर्ने कुचेष्टा गरियो र घोषित पनि भयो जबर्जस्ती । फलस्वरूप राज्यका निरन्कुशतन्त्र अफाप सिद्ध भएर उल्ट्यो पनि ।

यसै सन्दर्भमा हाल प्रजातन्त्रका साथ साथ अपनाइनुपर्ने गुणमध्ये धर्मनिरपेक्षता पनि भएको हुँदा बहुसंख्यक जनताको माग र मत धर्मनिरपेक्षताको पक्षमा गएको छ । परस्परावादी केही हठधर्मीहरू धर्मको स्वतन्त्रतालाई मात्र आपनो जिद्दी नराखी राज्यलाई नै ऐउटै धर्मको पेवा बनाएर त्यस अन्तर्गत अरू धर्मलाई स्वतात्रता दिइनुपर्छ भन्ने पूर्ण साम्प्रदायिक हिलो छ्यापेर राष्ट्रलाई दूषित दाने खोजिएको पनि देखिएको छ ।

यस सन्दर्भमा नेपालमा बन्नलागेको संविधानमा धर्मनिरपेक्षता अंकित हुनुपर्दछ भनी बहुसंख्यक रूपमा आदिदेखि बसोबास गरिआएका तामाङ, नेवार, राई, लिम्बू, मगर, भोटे, थाण र अरू पनि विभिन्न जातिकाले ठाउँ ठाउँमा सामूहिक भेला । गरी धर्मनिरपेक्षताको पक्षमा राय दिइसकेका छन् । बहुजाति, बहुभाषा र बहुधर्मी भएको स्वतन्त्र मुलुक नेपाललाई पूर्ण स्वतन्त्रता प्रदान गर्न भावी संविधानमा धर्मनिरपेक्षता नै खुलेआम अंकित हुनुपर्दछ भन्ने आनन्दभूमि दृढताका साथ आपनो राय व्यक्त गर्दछ ।

संविधान सुङ्खाव आयोगलाई केही कुरा र सुङ्खाव

○ आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर

१. इतिहास भनेको कहिले उच्च, कहिले नीच, कहिले उज्यालो र कहिले अँध्यारो हुने एक प्रकृया हो । यस प्रकृयाबाट नेपाल पनि मुक्त हुन सकेको छैन ।

२. स्वर्गीय त्रिभुवन र जनताको बलिदानबाट २००७ सालमा नेपालमा प्रजातन्त्रको उदय भएको थियो तर दुर्भाग्यवश पञ्चायत युग आएपछि क्रमशः नेपाली जनताले पाएको प्रजातान्त्रिक स्वतन्त्रता र मानवअधिकार लुप्त भई ३० वर्षसम्म अन्धकारको भुमिरीमा दुःख कष्ट भोग्नुपर्यो ।

३. ३० वर्षपछि अहिले आएर हुज्जाराँ जनताको बलिदानद्वारा फेरि बहुदलीय प्रजातन्त्र आयो र समस्त जनताले सुखको सास फेर्न पाउने आशा गरेका छन् ।

४. जनआन्दोलनको प्रतिफलबाट बन्न लागेको संविधानमा सामान्य जनताको हितलाई नै विशेष ध्यान राखी प्रजातान्त्रिक ढंगबाट जनताको माग र इच्छा अनुरूप नै संविधान बन्नुपर्दछ ।

५. कुनै कुनै हठवादीहरूले त्रिभुवनबाट दिएको “नेपाल अधिराज्य” भन्नेलाई पञ्चायतले बनाएको “हिन्दू अधिराज्य नै हुनुपर्छ” भन्ने आवाजपनि सुन्नमा आएको छ तर त्यसो नभई हिन्दू अधिराज्य भन्नुको सट्टा पहिले बस्तै “नेपाल अधिराज्य” मात्र संविधानमा उल्लेख गर्नु

सबै दृष्टिकोणबाट राज्ञोमात्र होइन त्रिभुवनको र तत्कालीन जनताको बलिदानको सम्मान पनि गरेको ठहरिन जानेछ ।

६. पञ्चायत व्यवस्था नै भङ्ग भएपछि पञ्चायतको संविधान पनि स्वतः भङ्ग भएको ठहर हुन आउँछ भन्ने कुरा तर्कसंगत होइन र ?

७. हिन्दू अधिराज्य शब्दले गर्दा जाति वा धर्म-

बलबीहरूको अस्तित्व नै मेटाइदिन लागेको थियो । नेपाल बहुभाषी तथा बहुधर्माचिलम्बीहरूको देश हो । अतः कसैलाई माथि र कसैलाई तल, कसैलाई धेरै र कसैलाई थोरै गरी भेदभाव र पक्षपात नगरी सबै धर्म सबै नागरिकलाई समान रूपले मानव अधिकार र सम्मान हुनुपर्छ । जन्मले ठूलो र सानो हुन सबैदैन कर्मले नै ठूलो र सानो हुन्छ ।

८. धर्म भनेको कसैको करकापले माझे कुरा होइन । यो त आप्नो खुशीराजी र इच्छानुसार हुन्छ । डर, त्रास, भय देखाई धर्म मनाउनु अमानवीयता मात्र होइन जन्मसिद्ध मानवअधिकारको निर्मम हत्या पनि हो र अधर्म पनि ।

९. नेपालमा जन्मिनुभएका हात्रा गौतम बुद्धले कसैलाई करकाप, डर, त्रास अथवा प्रलोभन देखाउनुभई

आपनो धर्ममा अनुसरण गराएको कुरा इतिहासमा
याइँदैन ।

१०. अरु त के आपनो सद्वे काकाले अर्को धर्म
मानिरहेको देखेर पनि भगवान् बुद्धले हस्तक्षेप गर्नुभएन ।
राजगृहका बिस्मिलार राजा, कोशलदेशका कोशल राजा
तथा वृजीदेशका लिच्छवी राजाहरु बुद्धभक्त भए भनेर
बहाँले उनीहरुलाई आपनो राज्यलाई बौद्धराज्य घोषणा
गराउनुभएको थिएन । ज-जसत्राई जस्तो मनवर्ण त्यस्तो
धर्म माज्ञमा बहाँले कुनै दबाव वा प्रभाव लगाउनु भएन ।
नेपाल-सुपुत्र गौतम बुद्धको धर्मस्वतन्त्रताको यो भन्दा
ठूलो आदर्श र उदाहरण अरु के खोज्न ! यसैको नाताले
आज नेपाल विश्वविद्यात भएको छ ।

११. जुन शान्तिनाथक गौतमबुद्धको आदर्शलाई
अपनाई श्री ५ महाराजाधिराज सरकारले नेपाललाई
शान्तिक्षेत्रको प्रस्ताव राखिवक्स्तो त्यस्तै आदर्शलाई अप-
नाई धर्मको विषयमा पनि नेपाल अधिराज्यलाई “धर्म-
निरपेक्षता” बनाउनु नै बहुजन हिताय र बहुजन सुखाय
हुन सक्छ ।

१२. “धर्मनिरपेक्षता” को अर्थ यो होइन कि
धर्म चाहिन । बल्की धर्मनिरपेक्षताको अर्थ सबै धर्मलाई
समादर दृष्टिले हेनु हो । धर्मनिरपेक्षताको अर्थ बुझ्न
अंग्रेजीकोषको भर पर्नुपर्दैन आपनै संस्कृत कोषमा अनेक
अर्थ पाइन्छन् । यहाँनिर धर्मको विषयमा पक्षपात नगर्नु-
लाई नै “धर्मनिरपेक्षता” भनिएको हो । धर्मको विषयमा
समानता राख्नु, धर्मको विषयमा कसैको पक्ष नलिनु तथा
कुनै एक धर्मलाई मात्र नअङ्गाल्नु भनिएको हो ।

१३. जब कुनै एक धर्मलाई सापेक्ष गरी अङ्गालि-
छ त्यहाँ स्वतः अर्को धर्मप्रति भेद गरेको हुन जान्छ ।
इवसैले धर्मनिरपेक्षता अथवा धर्म-निवेदितपात भन्नाले

कसैलाई पक्षपात गरेको ठहरिन ।

१४. हिन्दूधर्मको एकाधिपत्यताले गर्दा गत ३०
वर्षको इतिहासमा हिन्दूधर्मको नाममा धेरै अमानवीय
अन्याय, दुराचार, दबाव तथा भय र त्रासहरु भएका
मध्ये केही उदाहरण यहाँ दिइँछ —

क) नागरिक प्रमाणवत्र लिनपर्दा पशुपति विकास
क्षेत्रको निभित ४ रुपैयाँ तिनै पर्याँ,

ख) पशुपति विकासक्षेत्रको लागि भय, वास र
बल प्रयोग गरी अचलाधीश, राष्ट्र बैंकका गभर्नर तथा
प्रन्थ सरकारी उच्च ओहोदाका मानिसहरु लगाई व्यापारी
साहू महाजन, शिक्षण संस्था तथा सरकारी कर्मचारीहरू-
बाट समेत तिमीले यति हजार, यति लाख दिनुपर्छ भनी
कर लगाई चन्दा उठाइएको कुरा कसलाई थाहा छैन र ?

ग) कुनै धार्मिक संघसंस्था दर्ता गराउनुपर्दा
हिन्दूसंस्थाले भने बमोजिम अथवा हिन्दूसंस्थाका नियम
बमोजिममात्र दर्ता गराइन्थ्यो र दर्ता नभएका संघसंस्था-
लाई बैंकमा खाता समेत खोलनमा प्रतिबन्ध लगाइएको
थियो,

घ) कुनै धार्मिक संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरू
विदेशमा कुनै सम्मेलनमा जानुपर्दा हिन्दू संस्थाको स्वी-
कृति लिनुपर्याँ ।

ड) मुक्तिनाथको बौद्ध मन्दिरमा शताब्दीदेखि
बसिरहेका पुजारी भनौं वा मन्दिरको हेरचाह गर्नै लामा
जातीकी आइमाई (झुमी) लाई हटाई हिन्दूदेवता स्था-
पना गराई हिन्दूमन्दिर बनाउनु जस्ता अन्याय, अधारिक
काम आदि पनि धेरै भएको कुरा नसुनिएको होइन ।

१५. साँच्च भन्ने हो भने त्रिभुवनको पालासम्म
मात्र होइन पञ्चायत व्यवस्था नआएसम्म नेपालमा शिव-
मार्ती भन्ने चलनको कुरा कसैबाट छिपेको छैन ।

१६. हिन्दूशब्द विदेशी शब्द हो । नेपालको आफ्नो पुर्ख्याँली शब्द होइन । यो शब्द वेद पुराण उपनिषद्हरूमा पनि पाइन्छ । यो त भारतमा ब्रिटिशहरूले हिन्दू-मुसलमान भनी प्रचलनमा ल्याइएको शब्द हो र अहिले आएर शोषक पुरोहितवादी ब्राह्मण सम्त महन्तहरूले अङ्गालेको शब्द हो ।

१७. राजाले शिवलाई मान्छन् वा अरु कुनै धर्म-

लाई मान्छन् भन्दैमा नेपालका सबै जनतालाई सोही धर्म भान्ने जस्ता आभास हुनेगरी भावी संविधानमा कहीै कतै पनि उल्लेख गर्नु सर्वथा अनुचित, अन्यथा, अधर्म तथा स्वतन्त्रताको हत्या गरेको ठहरिनेछ ।

१८. आशा एवं विश्वास छ कि उपर्युक्त कुराहरूलाई निःपक्ष रूपमा, सत्यताको आधारमा तथा न्यायधर्ममा बसी केलाइनेछ ।

शेपहरूले संघर्ष गर्ने

काठमाडौं शेपा समुदायको नामबाट छिरिड लामा, आड किपा शेपा, आड बाबु शेपा, आड देखिड लामा, जीय छिरिड लामाहरूले सही गरी प्रकाशित गरेको एक सुझाव र मागपत्रमा नेपाललाई धर्मनिरपेक्षराष्ट्र घोषित गर्न माग गरेको छ ।

१० सूत्रीय सो सुझाव र मागपत्रमा संविधानसभाको माग र आयोगमा पिछडिएका जनजातीको प्रतिनिधित्व नभएमा संघर्षको मैदानमा उत्रन बाध्य हुने कुरा उल्लेख छ ।

सो पत्रमा अधिराज्यभरका गुस्बा तथा मठहरूमा रहेका बहुमूल्य प्राचीन मूर्तिहरू प्रायः लोप हुँदै गएकोले उचित संरक्षणको व्यवस्थाको लागि माग गरिएको छ ।

सो पत्रमा उनोहरूले शिक्षा, रोजगार आदिमा जातीय आरक्षणको व्यवस्था र उनीहरूको विकट भौगोलिक स्थलहरूको बसोबासलाई हेरेर बस्तुहरूको सप्लाइको उचित बन्दोवस्तको माग पनि गरेका छन् ।

- एक दैनिक पत्रिका

विज्ञप्ति

○ धर्मशीला बुद्धविहार, पोखरा

१. नेपालमा अब निर्माण हुने संविधानमा राज्यलाई हिन्दूअधिराज्यको रूपमा स्थापित गरिनुपर्ने अन्यथा अधिराज्यव्यापी रूपमा धार्मिक आन्दोलन गर्न बाध्य हुनुपर्ने कुरा चर्चा परिवर्तामा आएको सन्दर्भमा एउटा धार्मिक संस्थाको नाताले हाम्रो ध्यान आकर्षित भएको छ ।

२. हाम्रो विचारमा देश सबैको साझा हो । यसलाई कुनै धर्म, जाति र वर्गविशेषको पेवा बनाउनुहुँदैन । देशलाई सबैको साझा बनाउनुपर्दछ । देशलाई सबैको साझा बनाउनुपर्दछ भन्दा धार्मिक आन्दोलनको धर्मकी दिनु ज्यादै आपत्तिजनक कुरा हो । त्यो एक अप्रजातान्त्रिक विचार हो । आजको परिप्रेक्षमा सरकारलाई धर्मकी दिनु भरखरै पलाएको प्रजातन्त्रको घाँटी निमोठनु हो । त्यसकारण यसमा सबै सम्बद्ध पक्षहरू सजग र सकेत हुनुपर्दछ र त्यो धर्मको सामु कदापि कोही पनि जिम्मेवार व्यक्ति छुक्नुहुँदैन ।

३. जनग्रान्दोलनका प्रत्येक सहभागीले यो कुरा राम्ररी बुझनुपर्दछ कि हिन्दूअधिराज्य भन्ने संवेदानिक मान्यताको कुरा निरंकुश पञ्चायती व्यवस्थाको प्रादुर्भाव भएको कालरात्रीमा भएको हो । २०१५ सालको नेपाल अधिराज्यको संविधानमा र त्यो भन्दा पहिलेको अन्तरिम संविधानमा पनि हिन्दूअधिराज्य भन्ने थिएन । तीन चार दशकपछिका हाम्रा कदमहरू अरु उदार, अरु प्रगतिशील र अरु प्रजातान्त्रिक भै सबैलाई समेट्ने किसिमको हुनुपर्ने-

मा देशलाई धर्मसापेक्ष बनाउन खोजनुको पठाडि केही रहस्य छिपेको हुनुपर्दछ किनभने हिन्दूअधिराज्य पञ्चायती व्यवस्थाको एउटा अवशेष हो र यो अवशेष रहिरहे सम्म जनतालाई यसले पञ्चायतले ज्ञे प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूपले पिरोलिरहनेछ ।

४. नागरिकहरूलाई राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक स्वतन्त्रता चाहिए ज्ञे धार्मिक स्वतन्त्रता पनि चाहिए । त्यो नभएको देश पूर्ण प्रजातान्त्रिक हुन सक्छैन । त्यसले मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणा-पद्रमा धार्मिक स्वतन्त्रताको बकालत गरेको छ । नागरिकहरूलाई धार्मिक स्वतन्त्रता त्यो बेलामात्र प्राप्त हुन जब त्यो देश धार्मिक दृष्टिले तटस्थ हुन्दै । राज्य र सरकार तटस्थ नभए त्यहाँ पक्षपात हुनु अवश्यं भावी हुन्छ । त्यसकारण स्वतन्त्रता राजतन्त्रको बकालत गर्ने कसैले देशलाई राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक र धार्मिक एकाधिपत्य गर्न दिँदैन किनभने एउटाको आधिपत्यले निर्भय नै दोस्रोको स्वतन्त्रतामा आधात पुन्याउँछ । प्रजातन्त्र एकाधिपत्य कसैको पनि स्वीकार्य हुँदैन । यो एक सिद्धान्त हो । यो सिद्धान्तको कार्यान्वयन गर्न प्रजातन्त्रवादीहरू पनि पछि पर्नेछन् भन्ने मा हामी विश्वस्त छौं ।

५. अन्तमा हामी देशलाई धर्मनिरपेक्ष राज्य घोषित गरी सहिणुतायुक्त पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रतामा बातावरण बनाउनुपर्ने कुराको माग गर्दछौं ।



धार्मिक दमनको परिप्रेक्षमा 'हिन्दूअधिराज्य' र 'धर्मसापेक्ष' को अनावश्यकता

○ रुद्रराज शाक्य

यही तीन महीनाभित्र प्रस्तुत गरिने नयाँ संविधानमा संविधान आयोगबाट पञ्चायती संविधानद्वारा लाइएको "हिन्दूअधिराज्य" बाब्यांशको "हिन्दू" विशेषणको ग्रावधान कुनै पनि अवस्थामा कायम गर्नुहुँदैन । साथै चर्म सम्बन्धी हकमा "प्रत्येक व्यक्तिले परम्पराको मर्यादा राखी सनातनदेखि बलिग्राएको आपनो धर्मको अवलम्बन र आपनो धार्मिक कृत्य गर्न पाउनेछ तर कसैले कसैको चर्म परिवर्तन गराउन पाउनेछैन" मात्र उल्लेख हुनु पर्याप्त छैन ।

२) किनभने

शहीद शुक्रराज शास्त्री धर्म के कारण शहीद भएका थिए । धर्मको नाउँमा श्री ३ राणा प्रधान मन्त्रीहुँ र चत्ता भएका राणाहुँबाट सम्मान, सुविधा र विपुल लाभ चढाइरहेका एकमुठी पुरोहित्याई धर्मका ठेकेदारहुँ शहीद शुक्रराजको "ब्रह्मसूत्र शंकरभाष्यम्" जस्ता दार्शनिक व्याख्याको ग्रन्थबाट विचलित भए । जनहितकारी आयामबाट "गीता" को व्याख्याबाट अतिथे । शहीदका बुद्धि-माधवराज जोशी "आर्यसमाज" को पक्षधर थियो । "आर्यसमाज" जन्मजात उच्चनीच मान्ने जातिभेद, नहिलावर्गलाई जिउँदो पोल्ने सतीप्रथा, कलीला उमेरका बालवालिकाको भविष्य बिगान्न बालविवाह, अन्ततः नहिला पक्षके मात्र अहित हुने असमान विवाह, बहुविवाहको विरोध गर्थ्यो । धर्मको नाउँमा सामन्ती प्रथामा

भोगविलासमा अरुलाई डुबाउने आफू पनि यसैमा डुब्नेहुँलाई यो सुधार मन पर्दैनथ्यो । शहीद शुक्रराजबाट पनि यसैको प्रभाव क्षेत्र बढाइदेला भन्ने उनीहुँहुलाई भय र तास भयो । शुक्रराज शहीद भए । फलतः धर्मको आडमा यस्त नेपाली जनताले ज्यान गुमाउनुपर्ला भनेर प्रातः स्मरणीय शहीद शुक्रराज शास्त्रीको बलिदान र प्रजातन्त्रका लागि कुर्वानी गरेका समस्त शहीदहुँको रगतबाट आगमन भएको वि. सं. २००७ सालको प्रजातन्त्रको अन्तरिम सम्विधानमा 'हिन्दूराज्य' शब्द प्रयोग हुन दिइएन ।

२) किनभने

लामा भिक्षुलाई नागार्जुनमा बसिरहेका महाप्रज्ञा, महाचन्द्र, महाज्ञान, महाक्षान्ति र महाबीर्य नाउँका पाँच बौद्ध भिक्षुहुँ खामबाट पाल्नुभएका लामागुरुको धर्मकथा सुनेर भिक्षु भएका थिए तर बुद्ध धर्मको प्रचार प्रसारको थालनीमा नै प्रचण्ड प्रहार गर्न चाहने श्री ३ को दरबार र राणाशासकहुँबाट विपुल भोग सम्पत्ति जग्गा जमीन पाइआएको मुठीभर धर्माधिकारीहुँलाई यो कुरा मन परेन । विशुद्ध धर्मजागरण र मन पवित्र गर्ने धर्म सुधार रुचेन । ती लामा भिक्षुहुँलाई चार दिन ठानामा राखेर कारबाही गरेर बीरगंजबाट देश निकाला गरे । यो घटना वि. सं. १६८१ सालको हो ।

त्यस्तै एशियाई नवजागरणसँगै जागृत नेपालीबौद्धहरू भिक्षु श्रामणेर भए । तिनीहरूले पनि बुद्ध-धर्मको प्रचार प्रसार प्रारम्भ गरे । राणाशासकहरूको नजिकको मान सर्वदा सुविधा प्राप्त केही धर्माधिकारी भई बसेकाहरूलाई यो धर्म सुधार र धर्मजागरण खतराको पहिलो घण्टी जस्तो लायो । एक एक भिक्षु, एक एक श्रामणेर र एक एक अनगारिकाहरूलाई खोजी खोजी पकडियो र बन्द सबाल गरेर तीन मुख्य बुदामा कबूल गराउन चाहो । तीन बुदाहरू हुन्-

- १) विहारमा बुद्ध-पूजा गर्नेछैन (व्यक्तिगत पूजाकोठामा गरे पनि हुन्छ)
- २) गृहस्थहरूलाई प्रव्रज्या गर्नेछैन (अर्थात् भिक्षुहरू अनगारिकाहरूको संख्या नबढाउने)
- ३) धर्मदेशना गर्नेछैन (अर्थात् प्रचार प्रसार गरी धर्ममा जागरण नल्याउने)

भिक्षु, श्रामणेर र अनगारिकाहरूबाटको कबूल स्वीकार भएर वि.सं. २००० साल श्रावण शुक्ल १० का दिन चन्द्रागिरी कटाई बीरगंजसम्म पुलिस लगाई भिक्षु प्रज्ञानन्द (वर्तमान संघमहानाथक प्रज्ञानन्द महास्थविर) सहित द जना भिक्षु श्रामणेरहरूलाई देश निकाला गरे । अनि अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध जगत्बाट यसको तीव्र विरोध भयो । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरबाट धार्मिक स्वतन्त्रता प्रेमीहरूबाट पनि यसको भर्त्सना गरियो । आफ्नो धर्मको स्वतन्त्रतापूर्वक पालन गर्न नदिने हिन्दूदमनको विरोधमा आफ्नो धर्मपालनको लागि सारनाथमा धर्मोदयसभाको संगठन भयो । भिक्षु अमृतानन्दको सत्प्रयासबाट श्रीलंकाका धर्मदूत शिष्टमण्डल नेपाल आएपछि देश निष्काशित बौद्ध भिक्षु श्रामणेरहरू स्वदेश फर्क्न पाए ।

फलतः अन्तरिम सम्बिधान र २०१५ सालको

सम्बिधानमा “आपनो धर्मको अवलम्बन र आपनो धार्मिक कृत्य गर्न पाउने” अधिकारको प्रावधान भयो तर अन्न पनि यस सम्बिधानका स्वेच्छाबाट स्वविवेकबाट आपनो श्रद्धानुसार धर्म ग्रहण गर्ने धार्मिक कृत्य गर्ने अधिकारको संरक्षण भएन । स्व. श्री महाप्रज्ञा श्रेष्ठ जातीको हुनु-हुन्थयो । श्रेष्ठकुलमा जन्मेका व्यक्तिले बुद्धको मूर्ति बनायो, बुद्धको चित्र लेख्यो र बुद्धधर्म अपनायो भनेर उनलाई भोजपुरको जेलमा थुनियो । शाश्यकुलको श्रामणेर अमृतानन्द (वर्तमान भिक्षु अमृतानन्द महानाथक महास्थविर) लाई पनि गृहस्थ बनाएर बहाँको जन्मस्थल पाल्पा तानसेन जाने हुकुम नमानेको हुनाले भिक्षु महाप्रज्ञासँगै भोजपुरको जेलमा थुनियो । पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रताको प्रावधान सम्बिधानमा नभएको खाडमा यस्तै घटना फेरि स्वतः दोहरिनेछ ।

३) किनभने

२००७ सालपछिको अन्तरिम सम्बिधान र २०१५ सालको सम्बिधानमा उल्लेख नभएको हिन्दूधिराज्य शब्द २०१६ सालको पञ्चायती सम्बिधानमा उल्लेख भएबाट धार्मिक सहिष्णुता सहधर्मभावको बृद्धि भएन । बरू यसको उल्टो सम्बिधानबाट नेपाली नागरिकहरूलाई धर्मको दृष्टिबाट प्रथम श्रेणीका र गौण श्रेणीको बनाइदियो । यसै पञ्चायती सम्बिधानको “हिन्दूधिराज्य” प्रावधानबाट ।

क) प्रत्यक्ष ह्यमा बौद्धहरू अधिकार हीन बनाउने आधारभूत ध्यन्न गरेर प्रत्येक जनगणनामा बौद्धहरूको जनसंख्या घटाउँदै लगेर ५४ प्रतिशतबाट ५ प्रतिशतमा ल्याइदियो । तामाङ, गुरुङ, शेर्पा, नेवार (अधिकांश) आदि बौद्ध भएतापनि बौद्धहरूको यस्तो जनसंख्या नियो-जन पूर्णतः अवैज्ञानिक र अयथार्थ यियो । “के तिमी गणेशलाई पुज्छौ !” सबालको सकारात्मक जवाबपछि

हिन्दू लेखने गरेर मात्र होइन, वज्ञाचार्य शाक्यलाई पनि 'हिन्दू र बौद्ध' एक हो भन्दै हिन्दू लेखेरमात्रै पनि होइन, धर्मको महलमा सोधै नसोधी लिइएको पञ्चायती जनगणनाको यो "हिन्दूअधिराज्य" प्रावधानबाट धार्मिक शोषण गर्न चाहनेहरूको नियोजित चाल हो ।

ख) बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो भन्ने प्रचार प्रसार क्रमशः श्री ५ को सरकारका सञ्चार र प्रचार माध्यमबाट खूब हुन गयो । प्राचीन ऐनमा शंवमार्गी र बौद्धमार्गीको वर्गीकरण र बौद्धमार्गीप्रति भेदभावको ऐन भन्दा यो बाहिरबाट रास्तो जस्तो देखिएता पनि वास्तवमा धर्मप्रतिको मोहबाट रक्तपात नगरिकन गरिएको दार्शनिक र सांस्कृतिक रूपबाट बौद्धहरूको सामूहिक हत्या हो । एकतिर हिन्दू बौद्ध एक हो भन्ने समानताको कुरा, अर्को-तिर बौद्ध धर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो भन्ने बौद्धहरूलाई मूल होइन शाखा भन्ने असमानताको कुरा, फेरि अर्को-तिर राष्ट्रिय जनगणनामा हिन्दू बौद्ध छुटचाएर देखाउने कुरा पूर्णतः एक असंसँग विसंगतिपूर्ण कुरा हो । पशुपति-मा मात्र होइन, भक्तपुरको नूलचोकमा पनि नेपाली बौद्ध मिक्षुहरूलाई हिन्दूहरूको लागिमात्र भएको प्रवेशाज्ञाबाट रोकियो । सुलक्षणा शाक्यपुत्री कुमारी, शाक्यबन्धु बान्धव-बाट सधै हेरिचार, पूजा गरिराख्ने कुमारीकहाँ पनि हिन्दूहरूमात्रको प्रवेशाज्ञाको सूचना कसले, कसरी, कुन ऐनद्वारा राख्न पाएको हो भन्ने प्रश्नको उत्तर पनि यही "हिन्दू-अधिराज्य" को प्रावधानको बलमा राखिएको हो ।

४) किनभने

पञ्चायती संविधानको "हिन्दूअधिराज्य" प्रावधान नएबाट फायदा उठाएर रेडियो नेपालमा प्रतिदिन ५० मिनेट जति धार्मिक कार्यक्रम प्रसारित भएतापनि बुद्ध-धर्मलाई २५०० आँ बुद्धजयन्तीको समयदेखि (जुन बेला

रेडियो नेपालमा धार्मिक कार्यक्रम प्रसारित हुनु धेरै टाढा ४) अदनाइएको साप्ताहिक बुद्ध-बन्दनाभन्दा दैनिक प्रसारणको अवसर दिइएन । बुद्धलाई नवम अदतारको तर्कमा पनि ५० मिनेटको रेडियो नेपालको धार्मिक प्रसारणमा ५५ मिनेट बुद्धधर्मको बारेमा प्रसारण पाँचो भन्दा पनि वास्तव गरिएन । बुद्धजयन्तीको आनन्दकुटीको बौद्ध सार्वजनिक सभामा स्वयं श्री ५ महाराजाधिराज समुपस्थित होइ-बवसेको बुद्धजयन्ती समारोह समितिको सचिवको स्वागत भाषणमा बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा रेडियो नेपालले केही समय दिएर प्रतिदिन एउटा बुद्धको भजन र बुद्धबचन प्रसारित गरियोस् भन्ने गरेको अनुरोधको उपेक्षा गरियो । एक हप्तामा एक बार १०-१२ मिनेट प्रसारित हुने "धर्मपद" मा पनि ('धर्मपद'का गाथाहरू हिन्दू वास्तवमा धार्मिक कार्यक्रम प्रसारको विचारसँग नेल खाने) दृष्टिबाट सेव्सर गरेरमात्र प्रसारित भइरहेछ । झण्डे ३८ वर्ष अगाडिदेखि हुँदै आएको बुद्धजयन्तीको साप्ताहिक बुद्धबन्दनाको कार्यक्रममा पनि पहिलो बुद्धसम्बन्धी नेपाल भाषाको रचना प्रसारणमा अनि नेपालभाषाको बुद्ध-भजन प्रसारणमा रोक लगाइयो । त्यसपछि बौद्ध मिक्षुहरूलाई नेपालीभाषा शुद्ध भएन, शुद्ध उच्चारण भएन भनेर यथाशब्द सधै सधै हतोत्साहित गर्ने क्रम शुरू भयो र भइरहेको छ । रेडियो नेपालको जुन कुरा हो त्यही कुरा गोरखापत्र आदि श्री ५ को सरकारको प्रकाशन र प्रसारणको बारेमा पनि हो । बुद्धधर्म सम्बन्धी रचना बुद्धजयन्तीको बातावरणमा बाहेक प्रकाशितै भएन भने पनि हुन्छ । यस्ता सीमित प्रसारण र प्रकाशनमा पनि वास्तवमा हिन्दूधर्म र दर्शनबारे सीमित ज्ञान भएका सम्बन्धित अधिकृतको संकुचित विचार र मस्तिष्क अनुसारको हिन्दूधर्म र दर्शन-सँग नमिलेका धर्मका कुरा पूरा पूरा काटेरमात्र प्रसारण

गर्न दिई एक धर्मको आधिपत्य स्थापित भइरहेको छ । स्वतन्त्र धार्मिक चिन्तन र स्वतन्त्र अभिव्यक्तिमा नियन्त्रण कायम छ । वस्तुतः नेपालको र नेपालीमात्रको प्रजाता-न्त्रिक एवं जन्मसिद्ध मानवाधिकारको संरक्षण गर्न,

संयुक्त राष्ट्रसंघको मानवाधिकारको घोषणापन्न अनुसार धार्मिक स्वतन्त्रता अक्षुण्ण राख्न,

धर्मको स्तर भेदबाट धार्मिक असंतुष्टि र धार्मिक

संघर्षको बीजारोपण संविधानमा हुन नदिन,

भावी संविधानबाट पञ्चायती “हिन्दूधरिराज्य” शब्द हटाई “नेपालअधिराज्य” उल्लेख होस् ।

आफ्नो परम्परागत धर्म पालन गर्ने पाउनेमात्र होइन आफ्ना विवेक, बुद्धि र श्रद्धानुसार चाहेको धर्म स्वीकार गर्ने अधिकार प्रदान गर्ने पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रता कायम होस् ।



संविधान निर्माताद्वारा ख्याल गरियोस्

१. नेपाल अल्पसंख्यक हिन्दूहरूको मात्र नभएर बहुसंख्यक बौद्धमार्गीहरू, यहाँका किरात धर्मावलम्बी, मुसल्मान र क्रिश्चयनहरूको पनि हो । १९६२ मा पञ्चायती संविधानमा हिन्दूराष्ट्र जडिएकोले अब बन्ने संविधानमा नेपाल धर्मनिरपेक्ष मुलुक राखिनुपर्दछ, लेखिनुपर्दछ । यसो नभए नेपालमा एकदिन ‘जय नेपाल’ को ठाउँमा ‘जय हिन्द’ भन्ने दिन आउनेछ र धार्मिक कलहले रक्तपात हुने निश्चय छ । धर्म परिवर्तनको आरोपमा निरंकुश पंचायत व्यवस्थाका समर्थकहरूले जेलमा सडाइ-राखेका सम्पूर्ण क्रिश्चयन धर्मावलम्बीहरूलाई पनि यथाशीघ्र जेलमुक्त गरिनुपर्दछ । धर्मको कुरा गर्ने हो भने नेपाल धेरै दृष्टिले बुद्धिष्ट राष्ट्र हुनुपर्दछ ।

२. नेपाल रेडियो, टीभी, गोरखापत्र र द राइजिङ्ग नेपाललाई एउटा पार्टी, धर्म र जातिको मात्र प्रचार प्रसारको माध्यम बनाइनुहुन्न ।

३. मन्दिरहरूको नाममा सरकारी ढुकुटीबाट एक पैसा पनि खर्च गरिनुहुन्न ।

— मंगोल नेशनल अर्गनाइजेशन

भावी संविधान र धर्म निरपेक्षता

○ यु० बौ० स०

[२०४७ साल जेठ १६ गते शनिवारका दिन महानायक भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरको समाप्तित्व एवं पूर्व महान्यायाधिवक्ता श्री रमानन्दप्रसाद सिह, सदस्य, नवगठित संविधान सुझाव आयोगको प्रमुख अतिथित्व र बौद्ध क्षेत्रका विभिन्न प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा युवा बौद्ध समूह, काठमाडौंले आयोजना गरेको “भावी संविधान र धर्मनिरपेक्षता” विषयक प्रवचन गोष्ठीले पारित गरेको प्रस्ताव ।]

१. प्रधानमन्त्रीले समय समयमा आपना सार्वजनिक अन्तर्वार्ता एवं भाषणहरूमा नेपाल हिन्दूराज्य नै होस् भन्नुका साथै नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता रहने भनी व्यक्त गरिआउनुभएको कुरा जनआन्दोलनमा सर्यो बीर शहीदहरूले रगत बगाएर ल्याएको प्रजातान्त्रिक सपनासँग मेल खाँदैन भन्ने हाम्रो धारणा रहेको छ । जनआन्दोलनमा नेपाली जनताले गरेको बलिदानको पछाडि विघटित पञ्चायत व्यवस्थाले हिन्दूराज्यको परिकल्पनामा हिन्दूधर्मलाई अधिसारी दुरुपयोग गरी सञ्चालन गरेको जातिपातीको भेदभावमा आधारित अप्रजातान्त्रिक सामन्ती सामाजिक परिपाटीबाट मुक्ति पाउनु नेपाली जनताको तीव्र आकांक्षा रहेको छ । अब पनि हिन्दूराज्यको नामकरण गरी नेपालमा प्रचलित विभिन्न धर्महरू मध्येको एउटा धर्मको मात्र एकाधिकारको रूप दिँदा केरि पनि प्रजातान्त्रिक मूल्यलाई कमजोर बनाउनुहोनेछ । प्रत्येक नागरिकले आफूले इच्छा गरेको धर्मको अनुसरण गर्ने पाउनुपनेअधिकार राष्ट्रसंघको मानवअधिकार बढापत्रमा पनि लेखिएको छ । मानवअधिकार कुण्ठित पारिएको संविधानलाई प्रजातान्त्रिक भन्न मिल्दैन । नेपाल बहुधर्म,

बहुजाति, बहुभाषी र बहुसंस्कृतिको देश हो । सबै धर्म, जाति, भाषा र संस्कृतिहरूको समान सह-श्रित्तित्व रहने वैधानिक आधार छुनु नै नेपाल राष्ट्रको सही पहिचान प्रतिबिम्बित हुनु हो । नेपालराष्ट्रलाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र बनाउँदामात्र वास्तविक अर्थमा धार्मिक स्वतन्त्रता पाउने कुरा निर्विवाद छ । नेपाललाई धर्मनिरपेक्षराष्ट्र बनाउँदा कुनै पनि धर्म अर्को धर्म अन्तर्गत शाखाधर्म भनी गरिने मान्यताबाट मुक्त हुनेछ । एउटा धर्म अर्को धर्मको शाखा हुने सबैदैन । धर्मनिरपेक्षताबाट प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई उसको थर र गोत्रको आधारमा राज्यले नै तोकिदिने र सो धर्म स्वीकार्न बाध्य हुनुपनेअप्रजातान्त्रिक परिपाटीबाट पनि मुक्ति प्राप्त हुनेछ ।

२. भावी संविधान बनाउँदा विगतका संविधानले पैदा गरेका विकृतिहरूलाई ध्यानमा राख्नुपनेकुरा निर्विवाद छ । पञ्चायती संविधानले नेपाललाई हिन्दूराष्ट्र बनाउँदा अन्य धर्ममा आस्था र विश्वास राख्नेहरूले उपेक्षित एवं तिरछूत भएको अनुभूति गर्नुको साथै हिन्दू संस्कृतिमा रहेका विकृतिपूर्ण मान्यता र परम्परामा आधारित सामाजिक संरचना र त्यस संरचनाबाट सामा-

जिक एवं आर्थिक अधिकारहरूको समान उपभोग गर्ने बातावरण नेपाली नागरिकहरूले प्राप्त गर्न नसकेका कुरीतिहरूको अनुभवले पनि नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रूपमा विकास गरी सम्पूर्ण नेपाली नागरिकलाई सामाजिक तथा आर्थिक अधिकारको समान रूपमा उपभोग गर्नको लागि मानसिक परिवेश तयार पारी के धर्म, के जाति, के वर्ण सबैलाई स्वाभिमान मैं बाँच्ने अवसर दिनुपर्ने अपरिहार्यतालाई अंगीकार गर्नु नै आजको प्रजातात्त्विक, प्रगतिशील समाज सृजना गर्नुको तात्पर्य रहेको छ ।

३. नेपालमा धर्मनिरपेक्ष संविधान निर्माण भएमा इशाई र मुसलमानको संख्या बढ्नेछ भन्ने अति संकुचित एवं अप्रजातात्त्विक धारणा र पूर्वाग्रह राखी धर्मनिरपेक्षताको विरोधमा आवाज उठाउने गरेको पनि कतै कतै ननुनिएको होइन । यस्तो भावना मानवअधिकार विरोधी एवं अति साम्प्रदायिक हो । नेपाली नागरिकलाई जबर्जस्ती एउटा धर्म लाईर कुरीतिपूर्ण सामाजिक मान्यताको आधारमा बर्णनेद र छुवाछूटको बातावरण सृजना गरी सामाजिक समानताका आधारभूत नागरिक अधिकारबाट बचित गरी आर्थिक अधिकार र विकासको प्रकृया समेतलाई अपांग बनाइएको तथ्य देशको कूल जनसंख्याको ४० अतिशयभन्दा बडी जनता निरपेक्ष गरीबीको रेखामुनि जीवन निर्धार्ह गर्न बाध्य भएकाहरूको धर्म र जातिको विश्लेषण गरेता नै यथार्थ विवित छर्तव्यानेल । धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको निर्माण गर्न सकेना यी नेपाली जनताहरूले सामाजिक एवं आर्थिक अधिकारहरूमा समानता प्राप्त गर्नुको साथै जीवनस्तर उकास्ने अवसर प्राप्त भै मानवोचित जीवन बिताउन पाउनेछन् ।

४. धर्मनिरपेक्ष संविधानले नेपालमा इशाई र मुसलमानहरूको संख्या बढनगै नेपालीको परापूर्वकाल देखि विद्यमान सांस्कृतिक अस्तित्वमा आँच आउनेछ भन्ने तर्कहरू पनि हिन्दूराष्ट्रका पक्षपातीहरूले पेश गर्दै आइरहेका छन् । कुनै पनि देशको संस्कृति धर्मनिरपेक्ष हुँदैमा नासिंदैन । राष्ट्रमा विद्यमान संस्कृति, कला, संगीत र साहित्यले कुनै पनि राष्ट्रको नागरिकको व्यक्तित्व र पहिचान दिन्छ । कुनै पनि नागरिकले धर्म अनुसरणको स्वतन्त्र बातावरणको आधारमा आफ्नो राष्ट्रियतालाई नकार्दैन । वैदिक र बौद्ध संस्कृति नेपालमा अति प्राचीन कालदेखि नेपाली जनजीवन र समाजलाई प्रवाहित गर्दै आइरहेका महान् संस्कृतिहरू हुन् । कुनै पनि स्वाभिमानी नेपालीले आफ्नो संस्कृतिलाई नकार्दैन भन्ने हात्तो दृढ विश्वास छ तर कुनै एउटा राष्ट्रको नागरिकलाई त्यस राष्ट्रले द्वितीय दर्ताको नागरिकको व्यवहार गर्दै, उसको सामाजिक अधिकार खुम्च्याइदिन्छ र उसको आर्थिक अवसरहरूलाई कुण्ठिन पारिदिन्छ भने उसले सांस्कृतिक यथास्थितिबाट मुक्ति खोज्नु स्वाभाविक नै हुँदै । नागरिकलाई उसको स्वाभिमान बचाउन मुदिकिल परेको परिस्थितिमा जस्तोसुकै संवैधानिक बाईज लगाइएमा पनि उसलाई रोकत नसक्ने नै हुन्छ । नेपालमा इशाईधर्मप्रा धर्म परिवर्तन गर्ने कार्यलाई अनेक कानूनी बन्देज तथा कारबाहीहरू हुँदै पनि उनीहरूको छोटो इतिहासमा इशाईहरूको संख्या ४०,००० पुगिसकेका तथांकहरू हालसाले प्रकाशमा आएकै हो । हात्तो धारणा के छ भने नेपाललाई हिन्दूराज्य घोषणा गरी नेपाली नागरिकलाई वर्णने र छुवाछूटको शिकार बनाई उनीहरूको सामाजिक एवं आर्थिक अधिकारहरूलाई सीमित पारिदिएको कारणले

नै यस्तो स्थितिको सूजना हुन गएको हो । नेपालको राष्ट्रियतालाई परिभाषित गर्ने बहुसंख्यक जनताको धर्म हिन्दू र बौद्धका दीवामा एक अर्काको शाखाको सम्बन्ध नभै भ्रातृत्व, सामन्जस्यता र राष्ट्रनिर्णयमा परिपुरकको सम्बन्ध रहेको तथ्यलाई मानी एक अर्कामा सद्भावना बृद्धि गर्नुपर्ने नितान्त आवश्यक भएको महसूस गरेका छौं । कुनै एक धर्मलाई मात्र बैधानिक मान्यता दिँदा धार्मिक जेवमा हठबादको विकास हुन जान्छ ।

अतः मुलुकले भोग्न बाध्य भएका विगतका तीता बनुभवहरूलाई दोहरिन नदिन र मुलुकको विकास प्रकृयाना जन सहभागितालाई परिचालन गरी आर्थिक तथा

सांस्कृतिक समुन्नतिमा द्रुतता ल्याउन एक धर्मको पक्षपाती संवैधानिक दखलको अन्त्य गरी हिन्दू, बौद्ध, सिख, जैन, मुसलमान, इसाई आदि सबै धर्मविलम्बीहरूमा आपसी सद्भावना, सहिष्णुता र आदरभावको सूजना गर्न सकेमा नै नेपाली जनताको बलिदानले अपेक्षा गरेको पूर्ण प्रजातान्त्रिक तथा आर्थिक रूपमा समुन्नत र समृद्ध नेपाली समाजको सूजना गर्ने कार्यले मूर्त रूप पाउनेछ । अतः निकट भविष्यमा निर्माण हुने नेपालको भावी संविधान धर्मनिरपेक्ष संविधान बनाउने जनआवाजलाई कदर गरियोस् ।



श्री ५ को सरकार समक्ष माग

१. नेपाललाई हिन्दूराज्यको सट्टा धर्मनिरपेक्ष राज्य घोषणा गरियोस् ।
२. हाल नेपालीभाषाले उपभोग गरिरहेको विशेषाधिकारको अन्त्य गरी देशका सबै भाषाहरूलाई संवैधानिक मान्यता दिइयोस् ।
३. सबै जाति एवं जनजातिहरूको जातीय जनसंख्याको आधारमा संसद् एवं सरकारमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराइयोस् तथा अल्पसंख्यामा रहेको एवं अत्यन्त पिछडिएका जनजातिहरूको अनिवार्य प्रतिनिधित्व गराइयोस् ।
४. सबै जाति एवं जनजातिका जनतालाई आ-आफ्नो मातृभाषामा पठन-पाठनको व्यवस्था गरियोस् ।
५. रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनबाट नेपालका सबै भाषाहरूमा समाचार तथा कार्यक्रम प्रसारण गरियोस् ।

-- नेपाल जनजातीय महासंघ

[धर्मनिरपेक्षताका आकांक्षी तामाङ्ग जातिको विवेचना]

नेपाल तामाङ बौद्ध घेदुड़को बृहत् राष्ट्रिय तामाङ सम्मेलनमा प्रस्तुत तामाङ जाति, भाषा, धर्म, वेशभूषा, संस्कृति, आर्थिक र सामाजिक पक्षको एक विवेचनाको केही अंश

○ डी० बी० तामाङ

नेपाल विभिन्न सम्प्रदाय, जाति, धर्म, भाषा एवम् धेरै सामाजिक, सांस्कृतिक मान्यता सार्वभौमसत्ता प्राप्त भएको देश हो । यहाँ मुख्यतया भारोपेली तथा भोटबमेली भाषा बोल्ने अनेकों जाति र जनजातिहरू बसोबास गर्दछन् भने तिनीहरूको आ-आपनै विशिष्ट अस्तित्व, राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक मान्यताहरू छन् भन्नमा अत्युक्ति नहोला । यिनै विभिन्न जाति र जनजातीय मूल्य अन्ति मान्यताको विशिष्टताको समग्र रूप नै एउटा राष्ट्र हो । वास्तवमा विभिन्न सम्प्रदाय, जाति, जनजातिहरूका समान आकांक्षा र एकतामा नै नेपालको राष्ट्रियता अडिएको छ । जब देशका सम्पूर्ण भाषाभाषीका धर्म, संस्कृति जस्ता अमूल्य सम्पदाहरू र सामाजिक मान्यताहरूको जगेन्ता, सम्बर्द्धन र संरक्षण हुन्छ तब सबै जाति तथा सम्प्रदाय, भाषाभाषीहरूले समान रूपमा अब तरको उपभोग गर्न समर्थ हुन्छन् । यसको फलस्वरूप देशको राष्ट्रियता पनि एकदम बलियो हुन्छ । वास्तवमा प्रत्येक जातिको धर्म, भाषा तथा सामाजिक मान्यताहरूमा आपनै प्रकारका विशेषताहरू हुन्दैन् । यिनै विशिष्ट पक्षहरू देशको गरिमा र सम्भयतालाई अगाडि बढाउने महत्वपूर्ण सम्प्रदाहरू हुन् ।

यस देशको साना सम्प्रदाय भर्नौं या जाति जसले आपनो जातिको निहित स्वार्थलाई मात्र सदैव सर्वोपरि ध्यानमा राखेर अन्य बहुसंख्यक सम्प्रदायहरू र जनजातिहरूको समान आकांक्षा एकतामा नै नेपालको राष्ट्रियता अडिएको छ ए अड्याउनुपर्दछ भन्ने शाश्वत सत्यलाई एकतिर पन्छाएर धर्माधिकारीहरूले हिन्दूवादको नाममा धर्म संकीर्णताको विकृत रूपमा प्रयोग गरेर बहुमत भएका सम्प्रदायहरू र जनजातिहरूलाई शोषण गर्दा-गर्दा दासत्वको श्रेणीमा पुऽवाइयो र परिणाम स्वरूप, यिनीहरूको अस्तित्वमा नै प्रश्न चिन्ह खडा हुन थालेको यदाकदा आभास हुन थाल्यो । यस बहुमत सम्प्रदायहरूको जाति, धर्म, भाषा एवम् सामाजिक र सांस्कृतिक सम्पदाको कहिल्यै पनि मान्यता भएन । बल, यसको उत्थान र विकासको चासो राख्नु सहृदा प्रशासनको हरेक तहबाट यसलाई दबाउने र यिनीहरूको जगेन्ता, सम्बर्द्धन र संरक्षण नगरी अस्तित्व समेत मेट्ने प्रयत्नमात्र गरियो । अर्कोतिर, हिन्दूधर्मका विकृत रूपमा धर्माधिकारीहरूले यस देशका अन्य धर्माबिलम्बीहरूको संख्या कम देखाएर ज्ञूठो प्रचार प्रसार गर्न थाले । फलस्वरूप अन्य धर्माबिलम्बीहरूलाई यस विषयमा चासो लाग्न थाल्यो । फलतः

आनन्दभूमि

वास्तविक आंकडाहरूको खोज तलास र अनुसन्धानपछि वाएको तथ्य र सत्य (गुरुङ १९८५) अनुसार अहिन्दूहरू मध्ये ३० लाख तामाङ, २० लाख गुरुङ, १८ लाख मगर, २० लाख राई र लिम्बू, २ लाख शेर्पा र थकाली, १५ लाख थाहु, ९ लाख सुनुवार, १० लाख नेवार र करीब १५ लाख सुसलमान भएको अनुमान गरिएको थियो । नेवारसम्प्रदायका थोरे प्रतिशत जस्तै - प्रधान, अ-ठ, जोशी, राजभण्डारी, अमात्य र कर्मचार्य आदि मध्ये केहीले आफूलाई हिन्दू भज्ञमा गर्व गर्दछन् ।

नेपालको जनसंख्या लिइने तरिका पनि तथ्य र सत्यबाट धेरै टाढा रहेको बुझिएको छ । अर्थात् गाउँको चौतारा, चियादोकान, त्यसबेलाका गाउँपञ्चायत कार्यालयमा बसेर खटिएर गएका गणकहरूले गाउँका टाढा बाठाहरूले जे भने त्यही कुरामात्र जनगणनाकर्म भर्ने प्रकृया बुझिन्छ र अहिन्दूलाई समेत हिन्दू लेखिएको पर्याप्त मात्रामा उदाहरणहरू नपाइएका होइनन् ।

जसले आफ्नो मातृभाषा बाहेक अरु कुनै भाषा बान्दैन त्यसलाई मात्र त्यस सम्प्रदाय प्रथवा जातिमा बजाना गरिने यो पनि एउटा ठूलो विडम्बना छ तर वास्तवमा व्यवहारमा भने ठीक उल्टो पाइएको छ । भनाईको चात्यर्य जनगणनाको लेखाईमा हिन्दू परेतापनि व्यवहारमा भने हिन्दूले उपभोग गर्ने सुविधाबाट भने प्रायशः बच्चिएको छ । अर्को विडम्बना हिन्दू हुनेलाई हिन्दूको कुलमा नै जन्म लिनुपर्दछ इत्यादि । जनगणनाकर्महरू चरेकै आधारमा के कसरी हिन्दू भनेर दावी गर्दछन्, यो वास्तव्यको विषयमात्रै नभएर यसलाई ठूलो उपहासको जंजा पनि दिन सकिन्दै ।

धर्मलाई श्रद्धा गर्ने स्वभाव भएका तामाङहरू अमात्याई सर्वोपरि महत्व दिइन्छन् तर उनीहरूमा धार्मिक

कटूरता भने देखापर्दैन, बरु उनीहरू धर्मलाई एक नितान्त व्यक्तिगत विश्वासको रूपमा हेर्दछन् र अर्काको धर्म रीति परम्परालाई समादरको भावनाले हेर्दछन् । मेलजुल सहिष्णुता र सहअस्तित्वका आदर्शलाई जीवनमा व्यावहारिक रूप दिनु जस्ता कुरा पनि तामाङ चारित्रिक परम्परा भित्र पर्दछ । तामाङहरू आपनो पुरानो धर्म लामावाद बौद्धधर्म समुदायमा पर्दछ । बौद्धधर्म अन्तर्गत लामावादको निङमापा सम्प्रदाय भन्ने तामाङहरू लामा (डाप्ता) लाई आपना धर्मधिकार पुरोहित र आध्यतिक गुरु मान्दछन् । धर्मशास्त्र अध्ययन नियम निष्ठाबाट जुन थरीको तामाङ पनि लामा पुरोहित बन्न सक्छन् । ध्याङ गुम्बा, चैत्यमा (माने) गरिने पूजाआजामा बाहेक जन्म मृत्यु सम्बन्धी विभिन्न रीत मात पूरा गराउने पनि तामाङहरू लामाको निर्देशनको ठूलो अपेक्षा गर्दछन् । तर तन्त्र, मन्त्र, झारफुक, बलि, भाकल आदि कुरामा उनीहरू लामाको 'बोन्वो' भन्ने धारी पुजारीको पनि सहारा लिने गर्दछन् । तामाङ जातिको बसोबास गर्ने थलो लुड्डर (झण्डा) माने आदि जस्ता धार्मिक प्रतीकहरूले गर्दा टाढै बाट पनि छलंङ्ग चिनिन्छ । यिनीहरूको घर प्रायः झरूप्प भएर बसेका हुन्दछन् । उनीहरूको गाउँमा बौद्धमार्गी चैत्य र परम्परागत 'बोन्वो' मार्गी चैत्य वा ध्याङ दुबै हुन्दछन् । कतै, कतै बौद्धमार्गीकै ग्यालोक्या भन्ने सम्प्रदायका ध्याङ, गुम्बा दुबै पाइन्दछन् । यी तिने सम्प्रदायका गुम्बाहरू झट्ट हेर्दा एकै किसिमका देखिन्दछन् । तिनमा गुरु पद्मसम्भव, शाक्यमुनि भगवान् बुद्ध र अवलोकितेश्वर र अरु कैयन ठूला लामाहरूको पूजापाठ गर्ने पनि चलन छ ।

ठाउँ ठाउँमा '३० मणि पद्मे हु' जस्ता प्रार्थना र मन्त्रहरू तिब्बती अक्षरमा कुँदेर बाटोको छेउको पर्खाल र ठूल-ठूला हुंगामा र कुनै कुनै स्थान विशेषमा चौतारा

बनाइराखेका तामाड गाउँहरूको नजिकमा धेरै संख्यामा पाइन्छ । यस्तो माने कुँदेर बनाइएको चौतारालाई दाहिने पारेर हिँडेमा, बाटो हिँड्ने यात्रीलाई धर्म हुन्छ भन्ने ठूलो धारणा र विश्वास गरिन्छ । अर्कोतर्फ, धर्म कमाउने उद्देश्यले ठाउँ ठाउँमा माने (चैत्य) पनि बनाइएका हुन्छन् ।

अन्य भोटहिमाली जातिका मानिसले ज्ञें उनीहरू “लोसार” नयाँ वर्षको चाड मनाउँदछन्, तर हिन्दू परम्पराका विभिन्न चाडहरू पनि मनाउन थालेका छन् । हरेक चाड-पर्वमा डम्फुको तालमा नाच्नु तामाड जातिको एउटा विशेषता नै देखिन्छ । यसरी कुनै चाड-पर्व र विवाहको अवसरमा गाउने गीतलाई भोटे वा लोकगीत-लाई श्रृङ्खलाई अरु अरु सम्प्रदाय र जातिकाले पनि धेरै स्वागत गरेका छन् । यसै तामाडसेलोलाई नेपालमा कलाकारहरूले विदेशी मुलुकहरूमा नेपालको लोक-संस्कृति झल्काउने कार्यक्रम पेश गर्दा धेरै पुरस्कार प्राप्त गरी देशको इज्जत मान प्रतिष्ठा बढाउनमा पनि ठूलो सघाउ पुन्याएको कुरा हासीले विसर्जनुहुन्दैन ।

तामाड जातिको आफ्ने भाषा, धर्म र संस्कृति छ। दुर्गमक्षेत्रको बसोबास, शैक्षिक, सांस्कृतिक, आर्थिक र

राजनीतिक पछौदेपन इत्यादि कारणले गर्दा यस सम्प्रदायको भाषा र संस्कृतिको समय अनुकूल विकास हुन सकेको छैन । हाल नेपालमा ५२ बटा भाषाहरूको प्रयोग गरिन्दै। माथि उल्लिखित ५२ बटा भाषाहरू मध्ये २६ बटा भाषाहरू भोट बर्मेलि ग्रूपमित्र पर्दछ । ती उल्लिखित भाषाहरू मध्ये पनि करिव ३०-३५ लाख जनसंख्या भएका तामाड जातिले विचारको आदान प्रदान र आपनो भावना र विचारलाई स्पष्ट रूपमा व्यक्त गर्नसक्ने तामाड भाषा नै हो । अर्कोतर्फ, मुस्ताङका थकाली र दोलखा जिल्लाका जिरेल सम्प्रदायले पनि उनीहरूको परिवारको विचारमा घरमा प्रयोग गरिने बोलीचालीमा तामाड भाषाको नै बाहुल्य रहेको पाइन्छ तर यति ठूलो सम्प्रदायले प्रयोग गरिने भाषा र संस्कृतिको क्रमशः लोप हुँदै गैरहेको छ । अतः यिनै समुदायको भाषा र संस्कृतिको लोप र विलयन दिन प्रतिदिन किन हुँदै भन्ने जिज्ञासा, वर्तमान परिप्रेक्षमा एउटा ठूलो चासोको विषय बन्नपुगेको छ । यसकारण, यो भाषा र संस्कृतिसित आबद्ध रहेका नेपाल तथा नेपाल बाहिरका तामाड जातिको लागि चासोको विषयमान नभएर यसको खोज गरी जगेन्ना, सम्बद्धन र संरक्षण गर्नु पनि ठूलो नैसर्विक उत्तरदायित्व नै ठान्दछु ।

धर्मनिरपेक्षतातर्क

१. संविधानमा धार्मिक स्वतन्त्रता र धर्मनिरपेक्षताबाटे गहकिलो प्रस्ताव राख्नुपर्छ ।
— रमानन्दप्रसाद सिंह, पूर्व न्यायाधिकारी
२. धर्मनिरपेक्ष हुनैपर्छ । सरकारले सबै धर्मप्रति समान व्यवहार गर्नैपर्छ र सरकार (राज्य) ले धर्ममा पक्षपातपूर्ण व्यवहार गरिनुहुन्न ।
— भुवनलाल प्रधान
३. संविधान धर्मनिरपेक्ष होस् ।
— नेपाल जमई यतुल मुसलिमीन

नेपाल अधिराज्य धर्मनिरपेक्षताको आधारमा संचालन हुनुपर्दछ

○ प्रा० आशाराम शाक्य

शताब्दीयौदेखिको सामन्तीयुगीन शासनबाट मुक्तगरी नेपाललाई एक सार्वभौमसत्ता सम्पन्न राष्ट्रको रूपमा बढा गर्ने २००७ सालमा पहिलो राष्ट्रिय क्रान्ति भएको थियो र त्यस क्रान्तिले १०४ वर्षको जहानिया राणाशाहीको तानाशाहीलाई अन्त्य गरी धर्मनिरपेक्षताको आधारमा नेपाललाई शुद्ध प्रजातान्त्रिक पढ्नुति र परिपाटीको आधार भएको २००७ सालको अन्तरिम-शासन-संविधान श्री ५ विभुवनबाट प्राप्त अधिराज्यलाई पूर्ण प्रजातान्त्रिक परिपाटीबाट विकसित गर्ने धर्म, जाति, भाषा र संस्कृतिलाई शासनव्यवस्थाबाट निरपेक्ष राखिएको थियो ।

२००७ सालको अन्तरिम-शासन-संविधान अनुसार शुद्ध प्रजातन्त्रितर विकसित गर्नुको सट्टा पुनः सामन्ती व्यवस्थातिर नेपाललाई हडेल्ने षड्यन्त्र भएबाट २०१४ सालमा नेपाली कांग्रेसबाट अहिंसात्मक भ्रष्टप्रवक्ता अथत् सत्याग्रह गरी पूर्ण प्रजातन्त्र कायम गर्ने आमचुनावको नाम गरिएको थियो र स्व०श्री ५ महेन्द्रबाट २०१५ सालमा चंसद्को निमित्त आमचुनाव गराइयो र यस आमचुनावमा नेपाली कांग्रेसले ७४ सीट प्राप्त गरी सरकार गठन गर्ने अवसर प्राप्त गरेको थियो । नेपाली कांग्रेसको नेपालमा पूर्ण प्रजातन्त्र स्थापना गर्ने कार्यक्रम विथोली पुनः सामन्ती व्यवस्थाबाट २०१७ साल पौष १ गते स्व० श्री ५ महेन्द्रबाट आमचुनावमा प्राप्त जनसतको बहुमतद्वारा स्थापित अन्तरकारलाई हटाई सामन्ती तथा अप्रजातान्त्रिक व्यव-

स्थामा शाशारित पञ्चायत व्यवस्था लागू गरियो । २०१५ सालको नेपालको संविधानमा नेपालअधिराज्यलाई एक धर्मनिरपेक्ष राज्यको रूपमा प्रतिस्थापित गर्ने प्रावधान गरिएको थियो । त्यस संविधान नेपाललाई २००७ सालको संविधान जस्तै धर्मनिरपेक्ष राखिएको थियो । यत्तिमात्र होइन नेपालको इतिहास नेपाल अधिराज्य लिच्छवीकाल-देखि शाहकालसम्ममा पनि कहिल्यै हिन्दूअधिराज्य भनी घोषणा गरिएको पाइँदैन । २०१७ साल पौष १ गतेको शाही विद्रोहले भर्खर पलाउन लागेको प्रजातन्त्रको जगै-देखि उखेलेर सामन्ती व्यवस्थाको पुनरावृत्तिमात्र गरिएको थिएन अपितु नेपाल अधिराज्यलाई हिन्दूराज्य भनी घोषणा गरी गेर हिन्दू नेपालीको सुरक्षामा भयंकर विषद्वयाइदिएको छ ।

संसारका प्रचलित राजनीतिक सिद्धान्त चाहे समाजवादी प्रजातान्त्रिक होस् चाहे साम्यवादी, कुनै पनि राज्यको आफ्नो धर्म भन्ने हुँदैन किनभने 'धर्म' एक व्यक्तिगत अवधारणा हो र व्यक्ति व्यक्तिमा आ-आपनो विचार अनुसार स्वतन्त्र रूपले ग्रहण गर्ने पनि सकिन्तु, नगर्ने पनि सकिन्दै । कुनै पनि राज्य कुनै एउटा धर्मद्वारा प्रभावित वा शासित भएमा अन्य धर्मका अनुयायीहरूमादिका दमन हुन सक्छ, उनीहरूको स्वतन्त्रतामा खलल पर्न सक्छ । यसले गर्दा उनीहरूको मनमा असुरक्षाको भावना बढ्न सक्छ र यसरी एक राज्यका जनतामा एउटा धर्मको

शोषण, दमन र उत्पीडन हुन सक्छ । उदाहरणको रूपमा हिन्दूधर्म समन्वय समितिका केही हिमायतीहरूले बुद्धधर्म, जैनधर्म र सीखधर्म हिन्दूधर्मका शाखा हुन् भनी प्रचार गरे । यसरी एक धर्मले अरु धर्मलाई आपनो शाखा भनी जबर्जस्ती धर्म परिवर्तन गराउन खोजनु नेपालमा कानूनले निषेध गरिएको कुरालाई ध्यान नदिई उल्टो गिरफतार गरी, जेल, नेलको यातना दिने प्रवत्न गरियो । पञ्चायती तानाशाहले राष्ट्रको हरेक अङ्गलाई चुस्नसम्म चुसेर देशलाई पंगुमाव बनाएको नमै यसरी नचाहिँदा धार्मिक क्षेत्रमा पनि आक्रमण गरी धार्मिक तानाशाही खडा गर्ने प्रयत्न भएकोले हाल नेपाली कांप्रेसको र बाममोर्चाको संयुक्त तत्त्वावधानमा जन-आन्दोलन भयो । कैयों बीर सपूतहरूले यस्ता राजनीतिक तानाशाही र धार्मिक तानाशाही विहृद्ध जन्ममूलि नेपाललाई मुक्त गर्न आपनो प्राण समेत दान दिए । फ्रेस्वरूप यस्ता छद्मभेदी साम्रदायिक देशद्रोहीहरूको करार हार भयो । राष्ट्रविरोधी महासामन्ती पञ्चायतीव्यवस्थाको साहू नराञ्जोसँग पतन भयो र आज देशले नेपाल अधिराज्यलाई यस घोर अराष्ट्रिय व्यवस्थाले कंगाल अवस्थामा पर्याँकिएको अवस्थाबाट समृद्ध, सुदृढ र सुरक्षित राख्न नेपाली कांप्रेस र बाममोर्चा दृढ संकल्पकासाथ धर्मनिररेक्षताको आधारमा नयाँ संविधानको तर्जुमा गरी अगाडि बढिरहेको बेलामा हिन्दूधर्मलाई हतियार बनाई आपनो स्वार्थपूर्ति गरिग्राएका विदेशी हिन्दू धार्मिक संस्थाको इशारामा नेपाल नचाउने बड्यन्त्र गरी नेपालको संविधान धर्मनिरपेक्ष हुनुदुँदेन भन्ने आज उडाउन लागेकोमा नेपाली कांप्रेस र बाममोर्चा त सजग छैदछ, जनतालाई नेपाली कांप्रेस कार्य समितिले र बाममोर्चाले नेपालको संविधान धर्मनिरपेक्ष हुनेछ भनी सारोरव घोषणा गरेकोमा नेपालका बौद्धहरूले

हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गरेको छ ।

युगांदेखि नेपालको संविधान धर्मनिरपेक्ष रही-आएकोमा नेपालको संविधान २०१६ मा मात्रै नेपाललाई हिन्दूअधिराज्य घोषणा गरिएकोमा पञ्चवर्षीय योजनाहरू तर्जुमा हुँदा नेपालका अन्य धर्मविवरम्बीहरूको बिल्कुल ख्याल गरिएको थिएन । राष्ट्रिय जनगणना गर्दा प्रशिक्षित अनपढ बौद्धहरू सबैलाई हिन्दू भनी उल्लेख गरी बौद्ध जनसंख्याको प्रतिशत केवल ५.३ मात्र राखिएको बौद्धहरू प्रतिको पञ्चायतीसरकार र हिन्दू कटुरपन्थीहरूको भय-कर बड्यन्त्र थियो जसले गर्दा बौद्धहरूमात्रै होइन, अत्य-संख्यक सबै जातिहरूपा एउटा प्रसुरक्षाको भावना जगाइ-दिएको थियो र पञ्चायतीव्यवस्थानाई हालको जन-आन्दोलनले जर्देखि उखेली नपरांकेको भए अत्यसंख्यक धर्मविवरम्बीहरूलाई नेपालबाट निष्कासन गर्ने बड्यन्त्र समेत चल्ने सम्भावना देखिएको थियो ।

युगां युगदेखि बुद्ध र बेदको ज्ञानितपूर्ण सह-अस्तित्व ना जिउँदै आएको नेपाल अधिराज्यलाई नेपालको संविधान २०१६मात्रमा उलिनखिन 'हिन्दूप्रधिराज्य' भन्ने शब्दावलीले एकरुप नेपाल भारतको उपनिवेश जस्तो भूम पैदा गराइएको छ भने अर्होरुप हिन्दूधर्म बाहेक प्रहृधर्मलाई नेपालमा स्थान छैन भन्ने संकेत दिइएको थियो । नेपाली जनताको भाग्य थियो कि हालै नेपाली कांप्रेस र संयुक्त बाममोर्चाद्वारा सञ्चालित जन-आन्दोलन भयो र यस्तो राष्ट्रविरोधी कुत्सित बग्यन्त्र विफल भयो ।

अतः संसारका अन्य समस्त राष्ट्रहरू सरह नेपाल अधिराज्यलाई धर्मनिरपेक्षताको आधारमा निर्वित संविधान द्वारा सञ्चालन गरी धर्म परिवर्तन गर्न नशाइने नेपालका प्रचलित ऐनतालाई कडाइकासाथ पालन गरी नेपाल अधिकारका विभिन्न जातिहरू राई, लिम्बू, गुरुङ, तामाङ, थकाले,

शाव्य, वज्राचार्य, तुलाधर, मानन्धर, महर्जन इत्यादि बौद्धहरू र मुसलमानहरू समेतको धार्मिक स्वतन्त्रतामा खलल नपारी, उनीहरूको मनमा हिन्दूधर्मका कटुरपन्थी-हरूबाट भयभीत हुन नपनें व्यवधान गर्न नेपालको संविधान धर्मनिरपेक्षताको आधारमा लेखिनुपर्दछ भनी सबै बौद्ध जोडार माग गर्दछन् ।

यस दिशामा वाममोर्चा र नेपाली कांग्रेसले नेपा-

लको संविधान धर्मनिरपेक्ष हुनेछ भनी निर्णय गरेकोमा हामी नेपाली विभिन्न जातिका बौद्धहरू हाँदिक समर्थन गर्दछौं र साथै धार्मिक कटुरपन्थीहरूको कारणबाट विश्व-का विभिन्न भागहरूमा असंख्य निरपराध व्यक्तिहरूले भोग्नुपरेको दुखलाई औल्याई नेपालका वंदिक तथा आर्यधर्म विरोधी हिन्दू कटुरपन्थीहरूदेखि सावधान गर्न चाहेका छन् ।



राज्य धर्मनिरपेक्ष हुनैपर्छ

नेपाल राम र कृष्णको जन्म भएको देश होइन । बुद्धको जन्मभूमि देश हो । विदेशमा बुद्धको प्रशंसा गरेर स्वदेशमा बुद्धको नाम नलिनु बौद्धहरूको अपमान गर्नु राम्रो होइन । दुपी नभएका इस्लामी दाजुभाइहरूलाई पानी खानलाई हिन्दू भन्नुपर्ने जमाना गयो । हिन्दूराज्य कसेको इच्छा अनुसार भए, कलमबाजीहरूको चमत्कार भए बहुसंख्यक जनताको चाहना हो बौद्ध राष्ट्र होस् । राज्य धर्मनिरपेक्ष हुनैपर्छ । साथै बौद्धहरूले फुट्नुहुँदैन । हामी बौद्ध एक जूट हुनुपर्दछ ।

-- पाल्सांग लामा
(वाल्यांग शाके जाम्बु गुम्बा)

प्रजातन्त्र र धर्मनिरपेक्षता

○ प्राप्ति गणेश माला

प्रजातन्त्रलाई प्रजातन्त्रका अग्रदेश सं० रा० अमेरिकाका भूतपूर्व राष्ट्रपति अब्राहम लिङ्गनले जनताको, अलाइको लागि जनता पिलेर गर्ने व्यवस्था भनी परिभाषित गरे । यस प्रकारको व्यवस्थामा राजाको भूमिका राजतन्त्रमा जस्तै नरहने तथ्यलाई हृदयंगम गरी राजालाई पनि संविधानभित्रै राख्ने कुरा चलिरहेको र राजाको शक्तिमा आइरहेको यस प्रकारको परिवर्तनले गर्दा हिन्दूराजाको संरक्षकत्वमा नेपाललाई हिन्दूराज्य घोषणा गरेकोले धार्मिक व्यवस्थामा पनि ठूलो भूचाल आइरहेको छ ।

राणाकालदेखि नै राणाहरू हिन्दूहरू हुनाको नाताले हिन्दूधर्मले आपनो प्रभुत्व जमाउने अवसर त पाएकै हो तापनि संविधानमै हिन्दूराज भनी घोषित गरिएको २०१६ भा बनेको संविधानदेखि हो ।

हाल नेपालीको त्याग र तपस्थाको फलस्वरूप आएको प्रजातन्त्रमा प्रजातान्त्रिक संविधान बन्न लागेको र छिमेको देश हिन्दूधर्मको उद्गमस्थान भारतमा पनि धर्मनिरपेक्ष राज्य चलिरहेको कारणले यतिका वर्ष एकछन्त्र राजगरी आएको हिन्दूराज्यमाथि ठूलो वज्रपात हुन आइरहेको छ ।

पुनः एक पटक हिन्दूराज्यको परिपाटीलाई सम्बिधानभित्र घुसाउने कटूरपन्थी दाउपेच चलिरहेकोमा त आश्चर्य छैन, आश्चर्यको कुरो त के छ भने, जुन राज्यको संरक्षकत्वमा यतिका वर्षसम्म धर्मराज्य सुखभोग गरिहे,

आज उनै राजाप्रति कृतज्ञताको एक शब्द पनि प्रचारमा देखिँदैन, उल्टो हिन्दूहरू देशमा ठूलो संख्यामा भएकोले हिन्दूराज्य चाहिएको भनी कारण देखाउँदैछन् ।

बरू संविधानभित्रै भएपनि राजाको महत्वपूर्ण स्थान अझै रहने भएकोले, सोको कारण देखाउनु जायज हुन्थ्यो होला, बहुत्वको आधारमा हिन्दूत्वको छाप देशमा लगाउन खोजनु देशकाल परिस्थिति अनुसार एकदम हात्यास्पद हुन गएको छ ।

एक त, बहुत्वको आधारमा धर्मराज्य गर्ने कुरो एक दुई कटूरपन्थी राज्य छोडी आज संसारका ६५ प्रतिशत भन्दा बढी देशहरूबाट उठेर गइसकेको छ, यसकारण संसारका अधिकांश देशहरूले छोडिसकेको मात्र नभै हिन्दूधर्मको मातृदेश भारतवर्षले समेत त्यागिसकेको धर्मराज्यको थोको खोस्टोलाई नेपालले समाइरहनुको कुनै प्रयोजन देखिँदैन ।

दोश्रो कुरा, प्रजातन्त्रको मूल कसौटी बौद्धिक स्वतन्त्रता नै हो । यस स्वतन्त्रता, अन्तर्गत विभिन्न प्रकारका राजनीतिक विचारधाराहरूले देशमा समान रूपमा प्रचार प्रसार र संगठन गर्ने मौका पाउँछन्, यसै स्वतन्त्रता अन्तर्गत देशमा विभिन्न धर्महरूले आफनो धर्मको प्रचार प्रसार र संगठन गर्ने मौका पाउँछन् र स्वतन्त्र मानवते पनि प्रबलित धर्महरू मध्ये आफनो स्वविवेक, स्वहच्छा र श्रद्धाले दिएको कुनै धर्मलाई ग्रहण गर्न सक्छ, वा कुनैलाई पनि ग्रहण नगर्न सक्छ तथा आपनै एउटा स्वतन्त्र

धार्मिक दृष्टिकोण निर्माण गरिरहन पनि सक्छ । बहुत्वको आधारमा एउटै धर्मको विशेषाधिकारको कुरा जमाना-नुसारको प्रजातन्त्र, धार्मिक स्वतन्त्रता वा बौद्धिक स्वतन्त्रता कुनैसँग पनि मेल खाँदैन ।

तेथो कुरा, आजभोलि विज्ञान, प्रविधि तथा वैज्ञानिक विचारधाराको नयाँ युगमा धर्म, मानिसको वैयक्तिक श्रद्धाको विषयमात्र रहन गएको छ । यो जमानामा आएर बहुत्वको आधारमा राजनीतिक दलले सरकार गठन गरे जस्तै, धर्मको राज्य स्थापना गरी एउटै धर्मले विशेषाधिकार पाउने दाउपेच गर्नु हास्यास्पद त छ नै, धर्मलाई राजनीतिक पार्टीहरूलाई जस्तै मान्यता दिए सरह बहुत्वको आधारमा वा अन्य कुनै आधारमा, राजनीतिकरण गर्दा के हुन्छ भन्ने कुरो इतिहासले बारम्बार हासीलाई देखाइसकेको छ । यस्तै गरेमा अनर्थकारी दंगा फसादहरू हुने गर्दछ, यूरोपमा क्युसेदहरू, सन् १९४८ को भारतमा भएको हिन्दू मुस्लीम दंगा आदि यसका ज्यलन्त उदाहरणहरू हुन् ।

धार्मिक अधिनायकबादी देशहरूमा कहिल्यै शान्ति देखिँदैन, अल्पसंख्यक धर्मविलम्बीहरूमा फैलिएको असन्तो-

षको कारण बराबर विस्फोटहरू भै नै रहन्छन् ।

फेरि कुनै पनि धर्मलाई प्रमुखता दिई धर्मराज्य गरिंदा अरु पनि अनेकन् अनमेलका कुराहरू उठ्न सक्छन् । देशमा प्रचलित धर्म नमानी आपने खालका धर्म मान्ने व्यक्तिलाई के भन्ने ? यस किसिमका राजनीतिक पार्टीलाई प्रधय दिने वा नदिने ? सो पार्टी सत्तामा आएमा धर्म-राज्यको के हाल हुने ? के मानिसको विचारधारा जुनसुकै भएपनि धर्मको छाप बंशज हुन्छ कि ? हिन्दू-बाबुको कम्यूनिस्ट छोरलाई हिन्दू नै मान्ने ? हिन्दूधर्म मान्ने गोराहरूलाई हिन्दू नभन्ने ? त्यसो भए हिन्दूधर्मको अर्थ नै के रह्यो र ?

यी सबै अनर्थहरूबाट बच्ने एउटामात्र उपाय हो बौद्धिक स्वतन्त्रताका साथै धर्मनिरपेक्षता अपनाउने । सबैले आफ्नो श्रद्धा अनुसारको धर्म गर्न पाउन् सबै धर्मलाई समान जानी सबैले धर्मको बाहिरी खोस्टा र आडम्बरलाई भन्दा बढी भित्री मर्मतर्फ ध्यान दिई तदनुसार आचरण गर्न, देशको हितको लागि गरिने राजनीतिक निर्णय तथा कामहरूलाई प्रचलित धर्महरूले कुनै बाधा अडचन नपाउन्, यसैमा सबैको कल्याण हुनेछ । ★

धर्ममा साम्राज्यवादी नीति अपनाउनुहुन्न

बुद्ध संसारका सबभन्दा ठूलो मानवाधिकारवादी हुनुहुन्छ । जुन राज्य धर्म-निरपेक्ष हुँदैन त्यहाँ धर्मस्वतन्त्रता र धर्मसमानता हुनै सक्तैन । धर्मनिरपेक्षताका निस्ति सबै एकत्रित र सजग भएर अगाडि आउनुपर्छ । धर्ममा साम्राज्यवादी नीति अपनाउन कसैलाई पनि छूट छैन ।

-स्वास्थ्यमन्त्री डा० मथुराप्रसाद श्रेष्ठ

धर्मनिरपेक्षता आजको आवश्यकता

○ सागरमान वज्राचार्य

नेपालमा हालै भएको प्रजातान्त्रिक जनग्रान्दोलनको सफलताले राष्ट्रव्यापी रूपमा स्वतन्त्रताको लहर ल्याएको छ । स्वतन्त्रता प्रत्येक प्राणीलाई अति आवश्यक हुँछ । जनग्रान्दोलनबाट प्राप्त स्वतन्त्रताको आधारमा जनभावना अनुकूल नयाँ संविधान तयार गर्न संविधान आयोगको गठन समेत भैसकेको सर्वविवितै छ । यस अवस्थामा संयुक्त राष्ट्रसङ्घबाट जारी गरेको विश्वव्यापी मानव अधिकार सम्बन्धी घोषणापत्रमा ने उल्लेख भएको धार्मिक स्वतन्त्रतालाई कुण्ठित पार्ने गरी प्रजातन्त्रलाई ध्वस्त पार्ने प्रतिक्रियावादी तत्त्वहरूले अनेक षड्यन्त्र गरिरहेका छन् । अतः प्रत्येक प्रजातन्त्रप्रेमी जनताले यस्ता षड्यन्त्रलाई असफल पारिदिनु अत्यन्तै आवश्यक छ । यसै सन्दर्भमा धार्मिक क्षेत्रमा विद्यमान केही विकृतिहरूबाटे संक्षिप्त रूपमा चर्चा गर्ने प्रयास गरेको छुँ ।

वि० सं० २००७ सालमा नेपालमा पहिलो पटक प्रजातन्त्रको प्राइमरी भएपछि आएको अन्तरिम शासन विधान र २०१५ सालको नेपालको संविधानले धर्मलाई राजनीतिबाट अलग राखेको पाइएको छ भने २०१६ सालमा आएको पञ्चायतीसंविधानले नेपाललाई हिन्दूराष्ट्र घोषित गरी हिन्दूधर्मलाई विशेष आधिपत्यता दिइयो । यसै समयदेखि राष्ट्रमा गैले हिन्दूधर्मावलम्बीहरू उपर स्पष्ट रूपमा भेदभावपूर्ण व्यवहार शुरू भयो । अझ २०२० सालको मुलुकी ऐनले यस धर्मलाई विशिष्टता प्रदान गरेपछि त गैले हिन्दूधर्मावलम्बीहरूलाई पूर्ण रूपेण सौतेनी

व्यवहार गर्न थालियो । हुनत २०१७ सालमा पञ्चायती व्यवस्था लागू भएपछि जनताको सर्वसाम्य मानवअधिकारमा ने प्रश्न चिन्ह लागिसकेको थियो । यस्तो अवस्थामा धार्मिक स्वतन्त्रतामा मात्र आंच नपुग्ने कुरै भएन ।

पञ्चायत व्यवस्थाको ३० वर्षे शासनकालले नेपाल र नेपाली जनताको आर्थिक स्थिति कुन हदसम्म निम्न स्तरमा पुऱ्यायो भन्ने तथ्य गत ११ गते अर्थ मन्दालयद्वारा प्रकाशित आर्थिक दस्तावेजले प्रष्ट पारिसकेकै छ । त्यस कथित व्यवस्था संचालन गर्नेहरूले देशलाई कंगाल बनाउन कुनै प्रकारको कसर बाकी राखेन । यिनीहरूले देशको आर्थिक, राजनीतिक र सामाजिक क्षेत्रमा मात्र नभई धर्मलाई राज्यधर्म घोषणा गरी असीमित एकाधिपत्यताको अधिकार प्रदान गरियो । नेपालका मौलिक एवं सनातन धर्मलाई कुलचँदै आयो । पञ्चायती व्यवस्था लागू हुनुभन्दा अगाडि नेपालको जनसंख्यामा ५० प्रतिशतभन्दा बढी बौद्ध भएकोमा हाल आएर सरकारी तथ्याङ्कले केवल ५.३ प्रतिशतमात्र देखाइएको छ । बौद्ध धर्मलाई हिन्दूधर्मको शाखाधर्म भनी मिथ्या प्रचार गर्न थालियो । यसका साथै भगवान् बुद्ध ने विष्णुको नवौं अवतार समेत भनियो । यस्ता मिथ्या प्रलापलाई आज पनि देशमा विद्यमान ५० प्रतिशतभन्दा बढी बौद्धहरूले मुखभरीको जवाक बेला बछतमा दिँदै आएका छन् ।

हिन्दूधर्मको नाममा गर्दै आएको पाखण्डीपूर्ण

आनन्दभूमि

क्रियाकलापकै क्रममा यिनीहरूले पोखरामा तयार हुन लागिसकेको विश्ववाचनि स्तूपलाई सेनाको प्रयोग गरी भत्काउनुका साथै यसका प्रणेता निवि दात्सु फूजी गुरुजी (जापानी) उपर हमला समेत गरियो । यस्तै बुटवलमा पनि अन्तिम चरणमा पुगिसकेको बौद्ध गुम्बालाई बुल्डोजर प्रयोग गरी भत्काइयो । साथै टेलिभिजन, रेडियो र गोर-बापत जस्ता सरकारी संचार माध्यमहरूलाई समेत एक पक्षीय गराइएको थियो जुन आजको बदलिँदो परिस्थिति-मा पनि यथावत् न छ । यिनीहरूले कसरी यस्ता दमन-कारी क्रियाकलापलाई प्रश्नय दिन सक्यो त भन्दा एउटै जवाफ आउँछ त्यो हो “संविधान प्रदत्त एकाधिपत्यताको विशेषाधिकार” । यही विशेषाधिकारले गर्दा नै आज देश-मा “हिन्दूधर्म सेवा समन्वय समिति” जस्ता अति नै साम्प्रदायिक कुभावनाले ग्रस्त संस्थाको बोलवाला भैरहेको हो । यो तत्वहरूले आज देशमा प्रजातन्त्रको पुनर्बहाली भैसकेको अवस्थामा धर्मको नाममा ब्रह्मलूट गर्ने कार्य बन्द गर्नुपर्ला भन्ने डरले अब निर्माण हुने संविधानमा नेपाललाई पूर्ववत् हिन्दूअधिराज्य घोषित नगरेमा धार्मिक आन्दोलन गर्ने दम्की दिएर पञ्चायती चरित्रलाई अधि सारिरहेका छन् ।

जनतालाई राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक स्वतन्त्रताका साथै धार्मिक स्वतन्त्रताको पनि उतिकै आवश्यक हुन्छ । यी मध्ये कुनै एकमात्रको कमी भए तापनि पूर्ण प्रजातन्त्र लागू भएको ठानिँदैन । पूर्ण प्रजातन्त्र भएको देशले कुनै पनि जाति, वर्ग र धर्म विशेषतालाई एकाधिपत्यता गर्न दिँदैन किनभने एउटाको अधिपत्यले अरुको स्वतन्त्रतामा निश्चित रूपमा दखल पुऱ्याउँछ । अतः प्रजातन्त्रमा कसैको पनि आधिपत्यता स्वीकार्य हुँदैन । यसै

स्वतन्त्रताको लागि हालैको जनआन्दोलनमा केयन चौर सपूतहरूले आफ्नो प्राणको आहुती दिनुपन्थो । यिनीहरूकै बलिदानको फलस्वरूप आज हामीले स्वतन्त्रताको उपभोग गर्न पाएका छौं तर हिजोसम्म हिन्दूधर्मको नाममा सरकारी दुकुटीको ब्रह्मलूट गर्दै आएका तत्वहरूले आज नेपालीहरूमा विद्यमान गौरवपूर्ण धार्मिक सहिष्णुतालाई समाप्त गर्न अनेक प्रकारका जालझेल गर्न थालेका छन् । नेपालमा ६५ प्रतिशत जनता हिन्दू भएकोले नेपाललाई हरहालतमा पनि हिन्दूराज्य कायम गर्ने पर्छ भनि फोको प्रलाप गर्दैछन् । यिनीहरूको दावीलाई एकै क्षणको लागि सत्य मान्ने हो भने नेपालमा अन्य धर्मावलम्बीहरू केवल ५ प्रतिशतमात्र छ । यसेबाट पनि यिनीहरूको दावी झूठो प्रमाणित भइरहेको छ । वास्तवमा कथित ६५ प्रतिशत जनता हिन्दू भन्ने शब्दावली नै पाखण्डी पूर्ण उपजमात्र हो । यो उपज केवल बौद्धहरूको मनोबल गिराउने कुत्सित चालमात्र हो ।

देशमा स्वतन्त्रताको पूर्ण सम्मान हुनुपर्दैछ । सबै भाषा, जाति र धर्मले समान अवसर र समान मान्यता पाउनुपर्छ । धार्मिक क्षेत्रमा भए परेका एकपातपूर्ण तथा अधार्मिक गतिविधि अविलम्ब रोक्नुपर्छ । एक धर्मले मात्र पाइआएको एकाधिपत्यताको अन्त हुनुपर्छ । यस प्रजातान्त्रिक अवस्थाको सूजना गराउन नयाँ बन्न लागेको संविधानमा देशलाई “धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र” घोषित गर्नु पर्दछ जसले गर्दा देशमा विद्यमान धार्मिक सहिष्णुताले अझ बढी रूपमा संबृद्धि हुने मौका पाई धार्मिक स्वतन्त्रताको बातावरण विश्वको लागि नै प्रेरणादायी हुन जाने निश्चित छ । ★

“नेपालमा हिन्दूहरूको संख्या ६५ प्रतिशत भन्नु र धर्मनिरपेक्षता चाहिँदैन भन्नु गलत कुरा हो ।”

मंत्री रेग्मी र संविधान-आयोग

□ निर्मलेश शर्मा

नेपाललाई 'हिन्दूराष्ट्र' घोषणा गराउन अच्युत राज रेग्मी कुनै पनि मूल्य चुकाउन तयार भएका छन् । पशुपतिनाथको मन्दिरधागाडि अनशन गर्ने धम्की र हालै उनले गरेको हस्ताक्षर संकलनले यसै तथ्यलाई प्रमाणित गरेको छ । हिन्दूसंगठनहरूले आयोजना गरेका सभाहरूमा उनले दिने गरेको वक्तव्यले यही कुरा स्पष्ट पारेको छ ।

सबै मंत्रीहरूलाई कर्मचारी, मजदूर, किसान, विद्यार्थी आदिले आ-आफ्ना सभाहरूमा बोलाउँछन् । तर 'जेठो जे रो सेभेन' का नामले चर्चित दुइजना मन्त्रीलाई कसलै बास्ता गर्दैनन् । यस्तो अवस्थामा हिन्दू धार्मिक संगठनहरूले अच्युतराज रेग्मीलाई बोलाएपछि उनले हिन्दूधर्मलाई नै आधार र हतियार बनाएर के गर्न थालेका हुन्, त्यो सोचनुपर्ने विषय भएको छ । खास गरी, अन्तर्रिम सरकारको मंत्रीका मुखबाट यसरी कुनै धर्मलाई राष्ट्रधर्म भनेर घोषणा गरिनेपछि र गरिएन भने यसो गर्दू र उसो गर्दू भन्न मिल्छ कि मिल्दैन ? यसरी बोलन पाइँछ कि पाइँदैन ? र यसले संविधान आयोगको कार्यक्षेत्रमा ग्रन्तिकार हस्तक्षेप हुँछ कि हुँदैन ? आयोग र मंत्रीपरिषद्ले यस विषयमा बोल्न आवश्यक छ ।

अच्युतराज रेग्मीले जतातरै हेलित भएपछि हिन्दूधर्मका अनुयायीहरूका भावनालाई उकास्न थालेका हुन् । उनले हस्ताक्षर संकलन गराउनु यसको प्रमाण हो । एउटा मंत्री कुनै गैर सरकारी संगठनको पदाधिकारीले जै यसरी

हस्ताक्षर संकलन गर्दै हिँड्नु र अरु मंत्रीहरू यस विषयमा मौन रहन्तु या उसका यस्ता असामिक गतिविधि नियन्त्रण गर्न उत्सुक नदेखिनु दुभाग्यको कुरा हो । अच्युतराजलाई मन लागेको, अच्युतराजले गर्दै हिँड्ने र अरु मंत्रीलाई मन लागेको कुरा अरुले गर्दै हिँड्ने हो भने मंत्रीपरिषद् अराजकतामा फँस्ने कुरा निश्चित छ । त्यसैले अच्युतराज रेग्मीको हिन्दू प्रेम खेदजनक र आपसिजनक पनि छ ।

अच्युतराज रेग्मी यसरी आमरण अनशन गर्ने र हस्ताक्षर संकलन गर्ने अभियानमा भित्री दिलदेखि लागेका हुन् भने धर्म प्रचारक वा हिन्दूधर्मका संगठक भएर सर्वसाधारण जनतामा आउन । त्यसो गर्न उनी स्वतन्त्र छन् । मंत्रीको कुर्सीमा विराजमान भएर कुनै पनि धर्मको प्रचारक या संगठक हुन पाउँदैनन् । यस कारण पनि पाउँदैनन् कि उनी हिन्दूधर्म मान्ने कुनै पार्टीको नेता होइनन् र मंत्रीपरिषद्मा उनको मनोन्यन हिन्दूको प्रचार प्रसार र संगठन गर्नका निम्नि पनि भएको होइन । हिन्दूधर्म मान्न पाउने उनको अधिकारको सम्मान गर्दागाँदै पनि यसो नभनी नहुने स्थिति अच्युतराज रेग्मी स्वयंले खडा गरेका छन् ।

संविधान आयोग आफैमा स्वतन्त्र संस्था हो । यो आयोगको सिफारिस मंत्रीपरिषद्बाट भएको हो । मंत्रीपरिषद्को निर्णयबाट गठित आयोगमा मंत्री रेग्मीको सहमति थिएन वा छैन भने त्यो सार्वजनिक रूपमा भन्नपन्यो होइन भने आफैले सिफारिस गरेको आयोगको

कार्यक्षेत्रमा हस्तक्षेप गर्ने अधिकार कुनै मन्त्रीलाई छैन ।

मन्त्री रेमीले हिन्दूधर्मका विषयमा जे जस्ता

कुरा बोलेका छन्—त्यसबाट अन्तरिम सरकार ने हिन्दू-धर्मलाई राज्यको संरक्षण दिने पक्षमा पुगेको हो कि भन्ने देखिन्छ । यदि, कुरा त्यस्तै हो भने त्यो पनि मन्त्री वरिष्ठद्ले स्पष्ट गर्नुपन्थ्यो । यदि यस्तो होइन भने मन्त्री रेमीले हस्ताक्षर संकलन गर्ने, आमरण अनशन गर्ने जस्ता चुन वाहियात गतिविधि र धर्मकी दिएका छन्, त्यसलाई नियन्त्रण गर्नुपन्थ्यो । यदि अच्युतराज यस्ते तरिकाले जन-मानसमा जान्छन् भने उनीबाट राजीनामा माघ चिकिच्चाउनु पर्ने आवश्यकता छैन । र, धर्मके प्रचार गर्ने हो

भने मन्त्री रेमीले राजीनामा दिएर जनसमक्ष अउनु पन्थो । स्वागतम् ।

एउटा मन्त्रीले प्रत्येक दिन वाहियात कुरा गर्ने, जनताको धार्मिक भावना र आस्थालाई उचालेर आफ्नो महत्व स्थापित गर्न खोज्ने र प्रत्येक दिन संविधान आयोगको कार्यक्षेत्रलाई प्रभावित पार्ने गरी अनधिकार हस्त-क्षेप गर्ने चेष्टा ओहदा सम्हाल्ने व्यक्तिबाट हुन्छ भने त्यो जनतालाई स्वीकार्य हुनेछैन । अच्युतराज रेमीले यो कुरा बेलैमा बुझ्नु आफ्नै लागि पनि श्रेयस्कर हुनेछ ।

(साभार—समालोचना दै निकबाट)



जय नेपाल भन्ने कि जय हिन्दू भन्ने ?

□ गोपाल गुरुङ

म लादिएको भाषामा बोल्दैछु । हिन्दू राष्ट्र भन्नु अराष्ट्रिय हुनु हो । हिन्दू भन्दै रहेकोले नै धेरै गुम्बाहरू भत्काइयो । पोखरामा चैत्य भत्काइयो । बुटवलमा गुरुङहरूले गुम्बा बनाउँदा तिनीहरूलाई दुःख दिइयो । भारेभुरेले पनि हामीलाई हेपेको छ । राष्ट्रिय धर्म नै गर्नेभए बुद्धधर्म हुनुपर्छ । राई लिम्बू कर्मकाण्ड गर्दैन उनीहरू पनि हिन्दू होइनन् । राईहरूलाई हिन्दू बनाइयो तर कानून लागेन । २० प्रतिशत हिन्दूहरूले ८० प्रतिशत अहिन्दूहरूलाई डोमिनेशन गरेको छ । राष्ट्र हिन्दू भन्ने हरूले जय देश जय नेपाल भन्ने ठाउँमा जय हिन्दू भनिन बेर छैन । जम्बूद्वीपे भरतखण्डे नेपाल राज्ये त पूजा पठ्या भन्दै आएकै छ । ५६ हजार स्क्वायर माइल भूमिमा ५४ हजार स्क्वायर भएछ । २ हजार स्क्वायर भूमि खोइ ?

नेपाल हिन्दू अधिराज्य हुनु कुनै हालतमा उचित छैन

○ भिक्षु सुशोभन

नेपालको इतिहासमा हिन्दू अधिराज्य भन्ने शब्द सबभन्दा नौलो र कपोलकल्पित शब्द सिद्ध भएको छ । यो निरंकुश व्यवस्थाको २०१६ सालको उपजमात्र हो । यस्तो राष्ट्रको गरिमा बढाउनुको सत्ता राष्ट्रलाई संसारको सबभन्दा गरीब मुलुकमा परिणत गर्ने दिशामा निर्दिष्ट गराएको छ । बेलामै जनआन्दोलन सफल पार्न नसकेको भए नेपाल अधिराज्य विश्वको मानचित्रबाट सदाको निर्मित ढुङ्ग सबने स्थितिमा आइसकेको कुरा नेपाली बुद्धिजीवी-हरूले नकार्न सबने होइन । नेपाललाई हिन्दू अधिराज्यको नामले जति नेपालीहरूलाई शोषण गर्न सजिलो भएको छ त्यो अन्य कुनै प्रकारले पनि हुन सक्नेछैन । जातिभेद, वर्णभेद, शास्त्रभेद इत्यादिको चयेटामा परी नेपाली जनजाति छिसेकी मुलुकको दाँजोमा पिछडिएकाको मूल जिम्मेवार नेपालको संविशानमा नेपाल हिन्दू अधिराज्य गरिएकोले हो । हिन्दू धर्मको नाममा पर्यन्त कर्मकाण्डमा फैसाई गरीब, असहाय, दीनहीन, भूमिहीन जनताहरूको संख्या प्रतिवर्ष दोब्बर हुँदै गइरहेको उचलन्त प्रमाण हाल्न्त सामु शाकाश जस्तै देखापरेको छ ।

एकतिर पण्डित, विद्वान् भनाउंदा एकमुट्ठी कटूर हिन्दूहरूले धर्मनिरपेक्ष जस्ता धार्मिक समानतामा र स्व-तन्त्रता सिद्धान्तलाई नै अनर्थ गरी धर्मविरोधी तत्त्वको नाम दिन दुस्प्रयास गर्दैछन् भने अर्कोतिर नेपाललाई हिन्दू अधिराज्य भन्नमा गौरव ठान्नेहरू नेपाललाई हिन्दू धर्मान नै जनाउन लागेको त होइन भनी शंकाको दृष्टिले हेर्न र

सोच्न बाध्य गराएको छ । त्यसैले निर्वलीय पञ्चायती व्यवस्था जति देशको निर्मित खतरनाक साबित भइसके त्यो भन्दा पनि जघन्य आराधीहरू त नेपाललाई हिन्दू अधिराज्य प्रमाणित गर्नुपरा छ । धर्मनिरपेक्ष मानवाधिकार, वैज्ञानिकता र युग मुहाउंदो सिद्ध भएको छ । नेपाललाई फेरि पनि नयाँ संविधानमा हिन्दू अधिराज्य हुन दिएमा त्यस्तो संविधान नै पक्षपातपूर्ण हुनेछ, देशमा अनावश्यक कलंक, झी-झगडा र वैमनस्यता निर्मत्याएको हुनेछ । यो कुरा नेपाली अन्य मानवतावादीहरूलाई ग्राह्य र सहा हुनेछैन ।

सर्वोच्च सगरमाथाको र विश्वशान्तिका प्रतीक भगवान् बुद्धको पवित्र जन्मभूमिको नाममा विश्वप्रल्यात हाल्न्तो नेपाल राष्ट्र नेपाल अधिराज्यको नाममा कायम हुनु बुद्धिमानी हुनेछ । नेपाल राष्ट्र र राजा नेपाली सबैको साक्षा हो । अन्यथा नेपाली नेपालीको बीचमा ठूलो बर्लिनको पर्खाल खडा गर्नु पर्ने स्थिति सामुन्ने आउँछ । नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष नगरी हिन्दू अधिराज्य तुल्याउनु भन्नु नै सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, धार्मिक तबर्त्ते असमानतालाई बढावा दिनु हुनेछ । तीस वर्षको पञ्चायती व्यवस्था नै यसको द्योतक हो ।

विश्वमा नेपालीहरू ज्ञानितप्रिय, धर्मप्रिय, मिलन-सार र मानवतावादी सिद्ध गर्न हिन्दू अधिराज्य र हिन्दू धर्म सापेक्षताले कदापि बल मिल्दैन । उदारवादी, सहिष्णुतावादी, विशाल हृदयी प्रमाणित गर्न नेपाल अधिराज्य

धर्मनिरपेक्ष घोषित गर्नु अनिवार्य र अपरिहार्य छ । फेरि नेपाल राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासको निम्नि पूर्वाधार पनि नयाँ संविधानमा समानता, स्वतन्त्रता र धर्मनिरपेक्ष प्रजातान्त्रिक व्यवस्था हुनु जरुरी छ ।

नेपाली, नेपाली भई स्वतन्त्र रूपले आत्मसम्मानका साथ बाँचन धर्म जस्ता संवेदनशील विषयमा उदारता देखाउनु बुद्धिमानी नै ठहरिनेछ । नेपाल धर्मनिरपेक्ष अधिराज्य घोषित गर्नु नै वर्तमान र भावी जनआन्दोलनको एकमात्र सफलताको चोतक हो ।

हामी बौद्धहरू, तामाङ, गुरुड, मगर, नेवार, शेर्पा,

— ★ —

जनआन्दोलनमा शहीद भएका देशभक्तहरूको शान्ति-कामनार्थ

भएको बुद्धपूजा र बौद्धसभामा प्रस्तुत प्रस्ताव

□ बौद्ध विहार संघ तथा समाज सुधार समिति, ललितपुर

नेपालअधिराज्यको चौतर्फी विकासको निम्नि शताब्दियोदेखि नेपाली जनतामाथि भैश्चाएको राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक शोषणबाट मुक्त गर्न हालको जन-आन्दोलनको क्रम प्रारम्भ गरिएको हो र २००७ सालको क्रान्तिको उपलब्धि स्वरूप प्राप्त प्रजातन्त्र र संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा स्वीकृत मानवअधिकारको पूर्ण उपभोग जर्न पाउने अधिकार २०१७ साल पौष १ गते खोसिई ३० वर्ष नेपालले भयङ्कर प्रतिगामी स्थितिबाट गुञ्जन परेको कुरा हालको जन-आन्दोलनबाट स्पष्ट देखिएको छ । नयाँ नेपालको पुनर्निर्माणको निम्नि नयाँ संविधान बन्न लागेकोमा यस संविधानले नेपालमा पूर्ण प्रजातन्त्र स्थापनागर्ने लक्ष्य लिएको छर पूर्ण प्रजातन्त्रको सब-मन्दा आवश्यक पूर्वाधार धर्मनिरपेक्षता हो किनभने राजनीतिमा कुनै पनि राज्यको धर्म हुँदैन र कुनै एउटा धर्मको जागारमा राज्य सञ्चालन भएमा अरु धर्ममाथि अन्याय पने गई देशमा अशान्ति हुन जान्छ र प्रगति अवरुद्ध हुन्छ । अतः नेपालमा प्रांगंतिहासिक कालदेखिको धार्मिक सह-अस्तित्व कायम गर्न नेपाललाई नेपालअधिराज्य गरी धर्म-निरपेक्ष राख्ने संवैधानिक व्यवस्था गरियोस् ।

— □ —

लाए र भगवान् बुद्धप्रति नतमर्तक भएका नेपालीहरूको सही तथ्यांकको प्रमाणबाट नेपाललाई बौद्धहरू अत्यधिक संख्यामा भएको अधिराज्य घोषिय गर्नतिर लम्कन बाइच हुनेछ र यो विचार वास्तविकतामा परिणत हुनसक्छ । बौद्धहरू कसैसोंग वैरभाव राख्न चाहैन्दैनन्, मैत्रीभावले बाँच र बाँच देऊ सिद्धान्त अपनाउँछन् । बौद्धहरूका बीच अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा अन्य धर्मावलम्बिहरूका बीचमा सबभन्दा बुद्धि, मानवीयता, शान्तिप्रियता र वैज्ञानिकतामा आबद्ध भएको निविवाद छ ।

धार्मिक स्वतन्त्रता नागरिक अधिकार हो

□ एक प्रतिनिधि मण्डल

आई नेपाल सोसाइटीका अध्यक्ष, सचिव र सदस्यहरूको सहभागिता रहेको एक प्रतिनिधिमण्डलले प्रधानमन्त्री कृष्णप्रसाद भटुराई, बामलोर्चाकी नेत्री श्रीमती सहाना प्रधान र नेपाली कांग्रेसका सर्वमान्य नेता गणेश मान सिंहसंग अलग अलग भेट गरी प्रजातान्त्रिक र मानवाधिकारका लागि भएको संघर्षमा शानदार विजयी भएकोमा हादिक बधाई ज्ञापन गरी समर्पित गरिएको

बधाईपत्रमा देशको जर्जरित आधिक अवस्था सुधार गर्ने, आआपनो इच्छा अनुसारको धर्म स्वीकार्न पाउने धार्मिक स्वतन्त्रता र आआपनो भाषा र संस्कृतिको निर्बाध विकासमा लाभन पाउने वास्तविक अर्थको नागरिक अधिकार संवर्धन गर्ने राजनीतिक अधिकार अन्तर्निहित संविधान बनाउने र आम निर्वाचन सम्पन्न गर्न निरन्तर सजग सक्रियता रहोस् भन्ने पनि कामना गरिएको छ ।

धर्मनिरपेक्षता सम्बन्धी चर्चाबाट हिन्दूजगत लगायत कोही पनि चिन्तित हुनु आवश्यक छैन

□ धर्मोदयसभा, काभ्रे शाखा

सनातन धर्म सेवा समितिहारा बैशाख २६ गते गोरखापवामा ३० गते प्रकाशित विज्ञप्तिबाट नेपालमा जनरतरबाट कायम भएको धार्मिक सहिष्णुतामा आँच आउने खालको भएको र धर्मको नाममा कहिल्ये झगडा नभएको अर्थात् एक थोपा रगत नबगेको हात्रो शान्तिभूमि नेपालमा धार्मिक आन्दोलन चलाउने जस्ता चेतावनी र सम्पूर्ण धर्मावलम्बीहरूलाई नै चिन्तित तुल्याएकोमा धर्मोदयसभा, शाखा-काभ्रे, बनेपा खेद प्रकट गर्दछ। विभिन्न धर्मावलम्बीहरूले परम्परादेखि मानिआएको आपनो धर्म स्वतन्त्र रूपले मान्न पाउने भन्ने प्रावधान सिद्धान्ततः पञ्चायती व्यवस्थामा पनि थियो । के त त्यसबेला नेपालमा पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रता थियो ? अवश्य पनि थिएन । त्यसको लागि थुप्रै प्रमाणहरू पनि छन् ।

फेरि पञ्चायती व्यवस्थाले विभिन्न धर्मावलम्बीहरूबाटे दिएको तथ्याङ्क पनि एकदमै गल्तीपूर्ण छ । त्यसैले हात्रो अब आउने प्रजातान्त्रिक सरकारले सही तथ्याङ्क पनि जनसमक्ष त्याउनुपर्दछ । बहुसंख्यक हिन्दूहरू भएको हात्रो छिमेकी देश भारतमा धर्मनिरपेक्षता छ भने हात्रो देशमा पनि हुन सबैदैन भन्ने हुँदैन । अब आउने संविधान धर्मनिरपेक्ष भएमा नै बढी प्रजातान्त्रिक हुनेछ जसमा सबै धर्मावलम्बीहरूको उतिक प्रतिष्ठा हुन्छ, जुन प्रजातान्त्रिक समाज अनुकूल हुनेछ । यस्तो प्रावधान भएमा नै बहुसंख्यकको मात्र होइन, सम्पूर्ण नेपाली जनताको आकांक्षा अनुरूप हुनेछ । त्यसैले धर्मनिरपेक्षता सम्बन्धी चर्चाबाट कोही पनि चिन्तित हुन नपर्ने कुरामा सबैले ढढ हुनु आवश्यक छ ।



आआपनो धर्म आआफूलाई ठूलो हुन्छ

- भिक्षु शरणानन्द र अन्य भिक्षुहरू
- घेलुं निमा दोजे र अन्य ५ घेलुं मित्रहरू
- मुक्तिमान शाकय र श्रू शाकय बन्धुहरू

नेपाल एउटा स्वतन्त्र, अविभाज्य र सार्वभौमसत्ता सम्पन्न संविधानिक राजतन्त्रात्मक अधिराज्य हुनुपर्दछ । कारण नेपाललाई पञ्चायती संविधानमा जस्तै “हिन्दू-अधिराज्य” ने भनिएको खण्डमा वास्तविक एवं वैज्ञानिक तथ्यांकबाट सिद्ध नेपालको बहुसंख्यक गरे हिन्दू नेपाली जनताप्रति पञ्चायती संविधानको “हिन्दूअधिराज्य” को आधारमा विगतमा गरे हिन्दू, बौद्ध, इसाई, इस्लाम अमर्नुयायीहरूमा गरिएका दमन, शोषण, उत्पीडन र धर्मको कुरा अभिव्यक्तिमा र नियन्त्रण समेत पूर्ववत् कायम रहनेछ । यसबाट संविधान धार्मिक असन्तोषको कारण बनेर धार्मिक कलहको हेतु बन्न जानेछ ।

धर्म सम्बन्धी हक बारेमा प्रत्येक व्यक्तिले आआपनो धर्मको अवलम्बन र आपनो धार्मिक कृत्य गर्न चाउने, आआपनो धार्मिक विश्वास अनुसार जुनसुकै धर्म त्वेच्छाबाट ग्रहण गर्न पाउने स्वष्ट उल्लेख हुनुपर्दछ । चाहे बल र प्रलोभनबाट कस्तै कस्तैको धर्म परिवर्तन गर्न

पाइनेछैन भन्ने व्यवधान पनि हुनुपर्दछ ।

आआपनो धर्म आआफूलाई ठूलो हुन्छ ।

मानिस जुन धर्मनुयायी कुलमा जन्म्यो उसे कुल-को धर्ममा गर्नुपर्छ भन्नु पनि मानिसको उसको जन्मसिद्ध स्वतन्त्र चिन्तन र धर्मको अवलम्बन अधिकारको हनन गर्नु पनि हो ।

धर्म बल प्रयोगबाट वा धनको प्रलोभनबाट हृदयंगम हुने विषय होइन । शारीरिक बल धर्मकी त्रासदेखाएर धर्म परिवर्तन गर्न तहने जस्तै धर्म संविधानको आधार-बाट मात्रै संरक्षित हुने विषय पनि होइन ।

मानिसलाई बाहु पूजाबाट उसलाई रोकन सक्ला तर उसको मनको भाव भक्तिलाई छेक्न सक्ने कुनै व्यवधान छैन । मानिसको उसको श्रद्धामूर्ति उसबाट छिन्न सक्ला तर उसको हृदयमा विराजमान श्रद्धापात्र उसबाट हटाउन कस्तै सक्दैन ।



निराधार हल्ला

धर्मनिरपेक्षको अर्थ नबुझनेहरू अत्यन्तै आत्तिएका छन् । धर्मनिरपेक्षको अर्थ आपनो इच्छानुसारको धर्म मान्नु र एकले अर्काको धर्ममाथि हस्तक्षेप नगर्नु हो । जुन-सुकै राजनैतिक व्यवस्था आइलागे पनि धार्मिक स्वतन्त्रताको पूर्ण ग्यारेण्टी हुने गर्छ । जनताको धर्मविरुद्ध गाई वध कदापि हुँदैन, हल्ला निराधार हो । — परिवेश दैनिक

धर्मनिरपेक्ष संविधान र परियत्तिको उत्थान

□ महेन्द्ररत्न शाक्य

उपकार्य समन्वय सचिव
नेपाल बौद्ध परियति समिति
मणिमण्डप बिहार, पाटन।

[नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा मानवमात्रको कल्याण साधना गर्ने भगवान् बुद्धको उपदेशलाई अध्ययन अध्यापन गर्ने गराउने एक शैक्षिक संस्था हो । आज भन्दा २७ वर्ष अग्राहि यस शिक्षाको शुभारम्भ अखिल नेपाल भिक्षु महासङ्घद्वारा नेपालका विभिन्न ठाउँमा गरेको थियो ।]

आज देशमा प्रजातन्त्रको लहर छाएको छ । कथौं मानवले आपनो अमूल्य जीवन बलिदान दिएर हामी नेपालीले स्वतन्त्र स्वाभिमान नागरिकको रूपमा शिर ठाडो पार्ने अवसर पाएका छौं । ती बीर शहीदहरूले किन आपनो अमूल्य जीवन बलिदान गरे त ? भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ—“दुल्लभो मनुस्स पटिलाभो” मानिस भएर जन्मनु दुर्लभ छ । मानिसको जीवन दुर्लभ छ, उसको जिन्दगी अनमोल छ यस्तो दुर्लभ एवं अमूल्य जीवनलाई आज नेपालका ती बीर सपूत शहीदहरूले देशमा राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र धार्मिक स्वतन्त्रताको निमित बलिदान दिएका हुन् । यो कुरालाई आज अरुले भन्दा संविधान सुझाव आयोगले आँखा तन्काएर हेर्नुपर्दछ । विश्वप्रजातान्त्रिक मान्यताका यी सिद्धान्तलाई यस आयोगले आषतो मुटु चिरेर भए पनि संविधान भित्र घुसाउनुपर्छ । यहाँ धार्मिक स्वतन्त्रता विषयमा आपनो राय व्यक्त गर्दछु ।

धर्मनिरपेक्ष संविधानमा धर्मको अर्थ—

धर्मको अर्थ विभिन्न विचारकहरूले विभिन्न किसिमबाट व्यक्त गरेका छन् । ‘धर्मनिरपेक्ष’ को परिप्रे-

क्षमा धर्मको अर्थ हो सम्प्रदाय । यसरी नै धर्मको अर्थ हो हिन्दूधर्म, बौद्ध धर्म, इस्लामधर्म, क्रिश्चियनधर्म, जैनधर्म आदि । शुद्ध धर्मलाई हिन्दू, बौद्ध, इस्लाम आदि साम्प्रदायिक लेप लगाउने काम नगर्नु नै धर्मनिरपेक्ष हो । वास्तविक धर्मले कुनै हिन्दूलाई इसाई, मुस्लीमलाई मात्र कल्याण गर्ने होइन यसले त ती सबै मानवलाई कल्याण गर्ने जसले धर्मलाई धारण गर्ने । त्यसैले धारयतीति धर्ममो भनिएको हो । त्यसैले पनि धर्मनिरपेक्षको अर्थ हो कुनै पनि साम्प्रदायिक धर्म विशेषलाई आधारमानी राष्ट्रको शासन व्यवस्था नचलाउनु । अर्को अर्थमा सबै किसिमको धर्मलाई समान रूपमा प्रोत्साहन दिनु । राष्ट्रले सबै धर्मावलम्बीहरूलाई समान दृष्टिले हेर्नु । धार्मिक खेत्रमा पक्षपात नगर्नु र धार्मिक खेत्रमा सही प्रजातन्त्र हुनु नै धर्मनिरपेक्ष हो । त्यस्तै कुनै धर्ममा विश्वास नराख्ने नागरिकलाई पनि समान दृष्टि राख्नु । जसरी अमाले आपना सबै सन्तानलाई समान प्रेम गर्छिन् त्यसरी नै राष्ट्रले सबै धर्मावलम्बी जनतालाई समान अवसर दिनु नै धर्म निरपेक्ष हो ।

किन हिन्दू राज्य घोषणा गर्ने ?

नेपाललाई हिन्दूराज्य घोषणा गर्नुपर्ने कारण के हो ? के यहाँका शतप्रतिशत जनता हिन्दू हुन् त ? के यहाँको इतिहास नै हिन्दू हो ? मैले बुझेसम्म यो त केवल एक साम्प्रदायिक उपनाममात्र हो अरु केही होइन। के हिन्दूराष्ट्र घोषणा गर्दैमा राष्ट्रको इज्जत बढ्छ त ? यो कदापि भन्न सकिँदैन किनकि हिन्दूराज्य घोषित पंचायतीतन्त्रमा खोइत इज्जत ? खोइ त धर्मको कुरा ? तथावो घोषित हिन्दूधर्म राज्यमा किन त्यतिका शहीदहरू को ज्यान गयो त ? यही हो हिन्दूराज्यको चाला ? कुनै राष्ट्रलाई कुनै धर्म विशेषको राज्य घोषणा गन्यो भने त्यो राज्य सत्ताले गरेको राष्ट्रो कामको मात्र होइन नराष्ट्रो कामको पनि श्रेय जान्छ । नराष्ट्रो कामको श्रेय ते त्यस धर्म विशेषको गरिमालाई कुन दिशातर्फ मोड्न सबै भन्ने कुरा हामीले पंचायती हिन्दू राज्यको उदाहरणबाटै बुझिसक्यौं । अब पनि त्यही गल्ती दोहोन्याउने किन ?

हिन्दूराज्य घोषणाको सही अर्थ संविधानले नेपालमा हिन्दूहरू बाहेक अरुको अस्तित्व नै छैन भन्ने इराउनु हो । यो घोषणाले हिन्दूहरूको मात्र स्वार्थसिद्ध नर्नु हो भनी अन्य धर्मावलम्बीहरूले निश्चित गर्नेछन् किनकि यसमा सरासर स्वार्थको दुर्गन्ध छ । यसले यहाँ चून्दैखि रहिआएको धार्मिक सहिष्णुतामा समेत आघात उन्न सबैले छ । राणा शासनकालमा बौद्धहरूलाई निकै ढुङ्गाएको थियो । बौद्ध शिक्षुहरूलाई देश निकाला समेत तरे । पंचायती शासनले बुद्धधर्म मान्ने स्वतन्त्रता प्रदान तरियो तर पनि नेपाललाई हिन्दूराज्य घोषणा गरी धार्मिक शोषण एवं पक्षपात गरेको थियो । तर पनि यहाँका बौद्धहरूले चुपचाप सहिष्णुताका मार्गलाई अप-

नाएका थिए । अब प्रजातन्त्रको उदयपछि पनि धार्मिक क्षेत्रमा पक्षपातपूर्ण नीति अपनाउनु ठीक हुँदैन । हिन्दू-अधिराज्य नै घोषणा गरेमा अब बौद्धहरूले सहिष्णुताको सीमा नाढ्न सबै छन् किनकि उनीहरूले बहुदलवादी सरकार र पंचायती सरकारमा कुनै फरक पाउनेछन् । त्यसैले बहुदलवादी सरकार कि त बहुधर्मवादी बहुभाषावादी नहुने ?

नेपाल प्रागतिहासिक कालदेखि नै हिन्दूहरूको मात्र स्थल होइन भन्ने कुरा सबै नेपालीलाई थाहा छ । यो देश पशुपतिक्षेत्रमात्र होइन, रामचन्द्रको समुरालमात्र होइन, यो त मंजुश्रीले बनाएको देश हो । यहाँ विष्णुसी विश्वभू, शिखी, ऋकुच्छष्ट्वद, काशयप र शाक्यमुनि जस्ता बुद्धहरूले पाइला टेकेको देश हो । यहाँ सिद्धार्थको जन्म भयो । यो देश शान्तिभूमि, बुद्धभूमि हो । यस अर्थमा बौद्धहरूले किन संविधानमा बौद्ध राष्ट्रको घोषणाको माग नगर्ने ? तर पनि उनीहरू आफ्नो स्वार्थमात्र सिद्ध गर्ने पक्षमा छैनन् । यो कुरालाई हिन्दूराज्य घोषणा गर्न चाहने सबैले राष्ट्ररी बुझनुपर्दछ । धर्मलाई स्वेच्छाले मान्ने अधिकार सबैलाई भए झैं संविधानले सबै धर्मलाई पनि समान अवसर दिनै पर्छ । भगवान् बुद्ध स्वयंले आपनो शरणमा आएका निगन्ठ भक्त उपालि गृहपतिलाई सोच विचार गरेर मात्र धर्मलाई आँगाल्नु पर्ने कुरा बताउनुभयो र धार्मिक निस्वार्थ रूपमा धर्मनिरपेक्षताको माग गर्दछ अनि धर्म निष्पक्षताको माग गर्दछ ।

यहाँ स्कूल कलेजको पाठ्यक्रममा हिन्दूधर्मका कुराहरू समावेश गरे झैं बौद्ध शिक्षाको पनि समान रूपले समावेश गरिनुपर्दछ । विश्वविद्यालयमा बुद्धधर्म सम्बन्धी पनि उपाधि हासिल गर्ने मौका दिइनुपर्छ । रेडियो

टेलिभिजनबाट पनि हिन्दूधर्म सरह नै बुद्धधर्मको शिक्षा प्रसार प्रचार गरिनु पर्छ । यसरी नै अन्य धर्मका कुरालाई पनि समान अवसर दिइनुपर्दछ । यसरी सुअवसर दिएर शान्तिनायक भगवान् बुद्धका उपदेशामृत विकास सम्भव

हुने गर्नुपर्दछ । यो कुरा धर्मनिरपेक्ष संविधानले मात्र सम्भव छ । त्यसैले अब बनिने संविधान धर्मनिरपेक्ष र धर्म निष्पक्ष हुनु नितान्त आवश्यक छ । नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा आजको परिप्रेक्षमा यही माग गर्दछ ।

—□—

हिन्दू शब्द हट्नुपर्दछ

□ मणिहर्ष ज्योति

हामी हिन्दूहरूको पूर्ण सम्मान गर्छौं । बौद्धहरूको विचारको पनि पूर्ण सम्मान हुनुपर्यो । पंचायतको सम्पूर्ण शरीरको दाह संस्कार भएपछि एक अङ्गमात्र बाकि राख्ने किन ? निर्दलीयता हटे जस्तै “हिन्दू” शब्द (राज्य धर्मको रूपको शब्द) हट्नुपर्दछ ।

धर्मनिरपेक्षताले धार्मिक स्वतन्त्रताको ग्यारेण्टी दिन्छ

□ टी० आर० विश्वकर्मा

धर्मनिरपेक्षता धार्मिक स्वतन्त्रताको ग्यारेण्टी मानिने भएकोले अबको हात्रो संविधान धर्मनिरपेक्ष होस् । हामी दलित हिन्दूधर्मावलम्बी भएर पनि मन्दिर प्रवेश समेतमा रोक छ । हिन्दूधर्मको वर्णव्यवस्था ब्राह्मणवादले नेपालमा झण्डै ४०/४५ लाख दलितवर्गलाई अछूट बनाएको हो ।

नेपालमा धर्मनिरपेक्षताको आवश्यकता

○ धर्मरत्न शाक्य, तजाःफः

यो पुण्यभूमि नेपाललाई नेपालको प्राचीनिहासिक कालदेखि अद्यथन गर्दा यो भूमि सत्ययुगमा नागदह नामक सरोवर थियो । व्रेतायुगमा महाचीनबाट बोधिसत्व मञ्जुश्री आउनुभै नागदहको पानीलाई कोटुवालको दहको पानीछेदन गरी धर्माकर नामक व्यक्तिलाई राजा तुल्याई भिक्षुहरूलाई विहारमा बसाई मञ्जुपृष्ठन नामले बस्ती बसाएको अनुसार यस थलोका प्रथम राज्य र प्रथम राजा बौद्ध अनि राज्य व्यवस्था पनि बौद्ध चरित्रानुसार नै थियो भन्ने कुरा नेपालको पौराणिक इतिहासलाई नकार्न सकिँदैन ।

पछि गोपालवंशको शासन चल्यो । गोपालवंश-पछि नेपालमा किरातहरूको शासन चल्यो । त्यतिलेला नेपाल आर्यवर्त पुण्यभूमि नामबाट चिनिन्थ्यो । यी किरातवंशका सातौं राजा जितेदस्तिको समयमा शाक्य-मुनि बुद्ध नेपालमा आउनुभएको कुरा पनि स्पष्ट छ । यी किरातवंशका चौथौं राजा स्थुकोको पालामा सच्चाट् अशोक गौतम बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनी र कपिलवस्तुको यात्रा गर्दै नेपालमा प्रवेश गन्थ्यो ।

त्यतिखेर नेपालमा बौद्धमार्गी र शिवमार्गी भन्ने दुई धर्मावलम्बीहरूको मात्र उल्लेख हुन्थ्यो । यी दुबै धर्मावलम्बीहरू स्वतन्त्र रूपले आ-आपनो धर्ममान्ने मात्र होइन एक अकाङ्को सम्प्रदायलाई कुनै भेद नराखी दुबै

मिलजुल गरी बसोबास गर्दथे । इतिहासकारहरूले पनि पौराणिक कालको नेपाललाई स्वयम्भू र पशुपतिको प्रमुखतामा धर्मसहिष्णुता भएको बौद्धमार्गी र शिवमार्गीहरूको देश भनी चिनाइन्थ्यो ।

त्यतिबेला नेपालदेखि दक्षिणमा रहेको वर्तमान भारतको नाम भरतखण्ड, भारतवर्ष अनि विस्तारै भारत हुन गएको थियो । जब सिन्धु घाटीमा आर्यहरू बसोबास गरी आवादी गराए त्यतिबेला तिनीहरूले भारतका भूमिहरू ढाक्कदैल्पाए अनि तिनीहरू सिन्धुको अपभ्रंश शब्दबाट हिन्दु भनिन थाले तापनि तिनीहरू धर्मको नाममा वैदिक धर्म नै मान्ये ।

त्यस्तै नेपालमा लिच्छवीहरूको शासनकालमा कुनै बौद्ध र कुनै शैवधर्मावलम्बी राजा भए । त्यति बेला नेपालमा नारायणका मन्दिरहरू पनि स्थापना भए, तैपनि नेपालमा धर्मको नाउँमा हिन्दु शब्द प्रयोग भएन । कहीँ बौद्धहरूको बाहुल्य छ भने कहीँ शैवहरूको अन्ति कहीँ विभिन्न पीठ मातृकाभक्तहरू छन् भने कहीँ नारायणभक्तहरू रहन्थे । राजा बौद्ध भएपनि अह धर्मावलम्बीहरू स्वतन्त्र रूपले धर्माचरण गर्दथे । राजा अबौद्ध भएपनि बौद्धहरू आपनो धर्म स्वतन्त्रतापूर्वक पालन गर्दथे । राजाहरू दुबै सम्प्रदायका विहार मन्दिर जीर्णोद्धार र निर्माण गर्दै आफू गौरवान्वित हुन्थे ।

लिङ्छवीशासनपछि मल्लहरूको शासनकालमा जयस्थिति मल्लले सारा भिक्षुहरूलाई चीवर छाडन लगाई गृहस्थ तुल्याइयो । (बाध्यता पूर्वक चातुर्वर्ण भेद गरी छुवाछूतको प्रचार गरे, त्यसबापट बौद्धहरूले आपनो धर्म सुरक्षा गर्न अनेकौं उपायहरू प्रयोग गर्नुपर्यो ।) बौद्ध आचार्यहरूले वज्रयानको आडमा आपनो धर्मलाई चार दिनमात्र भएपनि प्रवृद्या दीक्षा दिएर धर्म जोगाउन बाध्य भयो जसबाट क्रमशः बौद्धविहारहरू गृहस्थाश्रमको रूपमा परिणत हुँदैगयो तैपनि त्यसबखत नेपालमा अबौद्धहरूको धर्मलाई हिन्दु धर्म भनिँदैनथ्यो । धार्मिक सम्प्रदायमात्र छुटचाइन्थ्यो । धर्मको कारणबाट कसैलाई हिन्दु भनिँदैनथ्यो । धार्मिक एवं कर्मकाण्डहरू ब्राह्मण पुरोहितहरूले वैदिक विधिविधानलाई नै प्रयोग र प्रचार गर्दथे ।

जब भारतमा इस्लाम धर्मको उदय भयो त्यतिबेला हिन्दु र मुसलमान दुई जातिका बीच ठूलो संघर्ष चल्यो । त्यतिबेला त्यहाँ हिन्दु शब्द निकै प्रचार भयो । पछि भारत स्वतन्त्र भयो । हिन्दुस्थान र पाकिस्तान छुट्टियो, भारतको संविधान बन्यो, तर हिन्दुको नामले छुट्टिएको हिन्दुस्थानमा हिन्दुधर्मलाई राज्यधर्म र हिन्दु राज्य मानिएन । धर्मनिरपेक्ष राज्य भनिकन भारतका सबै धर्मलाई स्वतन्त्रपूर्वक पालन र प्रचार गर्ने अधिकार आप्त भयो ।

नेपालमा पनि पृथ्वीनारायण शाहले विजय प्राप्त गरे । त्यति बेला पनि नेपालका बौद्धहरूलाई चिढचाउन हुँदैन सबैलाई आ-आपनो धर्ममा स्वतन्त्रता दिएन भने आपनो विजययात्रा सफल हुँदैन भनी सर्व प्रथम नुवाकोटमा विजय हासिल हुने बित्तिकै मल्ल-

कालमा बनी जीर्ण भैराखेका स्वयम्भू आदि चैत्यहरू जीर्णोद्धार गराई बौद्धहरूको मनमा शाहवंश धर्ममा स्वतन्त्रता चाहन्छ भन्ने कुरा दर्शाएका थिए ।

नेपालमा पक्षपाती निरंकुश राणाहरूको हुक्मी शासन चल्दा र जनक्रान्तिद्वारा २००७ सालमा प्रजातन्त्र घोषणा हुँदा एवं अन्तरिम संविधान बन्न साथै २०१५ सालमा राज्यको संविधान बनी जननिर्वाचित कांग्रेस पार्टीको हुँदा पनि हिन्दूराज्य बनाइएको थिएन । एकलौटी सरकार बन्यो । सबैले आ-आपनो धर्म स्वतन्त्र रूपले मान्न पाएका थिए । संविधानमा केवल जबर्ज रती धर्मपरिवर्तन गर्न नपाउने मात्र उल्लेख थियो ।

२०१७ सालमा जननिर्वाचित सरकारलाई बन्दी तुल्याई सबै पार्टीमाथि प्रतिबन्ध लगाई पंचायतीराज्य शुरू भएपछि धर्म को नामबाट पनि राजनीती चलाइने भयो । हिन्दु शब्द उत्पन्न भएको, हिन्दुहरू धेरै भएको हिन्दुस्थानले समेत अंगीकार नगरेको 'हिन्दुअधिराज्य' भन्ने शब्दलाई नेपालको संविधानमा एकलौटी मान्यता दिएर २०१६ सालदेखि नेपालीहरूलाई संकीर्णतामा थुनेर धर्महरूमाथि पनि निरंकुश शासन गर्ने प्रक्रया चलाइयो । राजा जुनसुकै धर्मावलम्बी भएतापनि राज्य सबैको साझा र राजा सबैको साझा हो । साझा राष्ट्रमा सबै धर्मलाई समान स्वतन्त्रता र समान अधिकार हुनु पर्नेमा संसारमा कहीं पनि नभएको एकमात्र हिन्दुराष्ट्र भन्ने शब्द चक्रोरूपले प्रचारमा त्याइयो । त्यतिमात्र होइन आपनो निकटतम प्रतिद्वन्द्वी सम्झेर बौद्धधर्मलाई दबाउन बौद्धधर्म हिन्दुधर्मको शाखा हो भन्ने दुष्प्रयास पनि गरियो । बौद्धमन्दिर, बौद्धकार्यक्रम र बौद्धसंस्कृतिलाई नियोजन गर्दै हिन्दुधर्मको नाममा नेपाल रेडियो तथा

नेपाल टीभ्री आदिमा पक्षपात पूर्ण व्यवहार गरी प्रचार प्रसार गरियो । बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा बुद्धधर्म अध्ययन गर्ने कुनै प्रकृयालाई निरूत्साहित गर्ने र बुद्धको नामबाट प्राप्त विदेशी दान अनुदान पनि दुरुपयोग गरिने भयो । त्यतिमात्र होइन सुनियोजित ढंगले राष्ट्रिय जनगणनामा पनि प्रतिवर्ष बौद्धहरूको संख्या घटाउँदै हिन्दु संख्या अन्यायपूर्वक बढाइयो । त्यस्तै हिन्दु शब्दको जन्म नभएको वैदिक कालदेखि चलिआएको वैदिक धर्मलाई पनि हिन्दुधर्मको मुनि राखी शैव, वैष्णव, सिद्ध, जैन, र प्रणामी आदि अनेकौं धर्मलाई पनि हिन्दुधर्मको शाखा भनी हिन्दुधर्मलाई सर्वोपरि गर्न खोजियो ।

वास्तवमा कुनैपनि धर्मको आफ्रापनो विशेषता हुन्छ । सबै धर्म समयानुसार बहुजन हितको निम्नित धर्मगुहरूले प्रतिपादित गरेको हुन्छ । ती धर्महरू सबै आ-आपनो स्वविवेकले समयानुकूल धारण गरी आपनो कर्मबाट बहुजन हित गर्न सक्नु र निष्कामता पूर्वक कर्म गरी आपनो चित्तलाई विषयवासनाबाट चोखो राख्नको निम्नित हो । तसर्थ मानवअधिकारमा स्वतन्त्रता, समानता र निष्पक्षता हुनुपनै विषयमा धर्म पनि एक विषय हो ।

संसारका सारा मानवहरूलाई मानवअधिकार प्राप्त हुनुपर्छ । सोही उद्देश्यले संयुक्त राष्ट्रसंघको

घोषणापत्रमा समेत सम्पूर्ण नागरिकहरूलाई राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक स्वतन्त्रताको साथै धार्मिक विषयमा सबैलाई स्वतन्त्रता दिनुको साथै सरकार धार्मिक विषयमा ततस्थतामा रहेको हुनुपर्छ । साथै निष्पक्ष पूर्वक सबैको धर्मको सुरक्षा गर्ने हुनुपर्छ । राज्य र सरकार ततस्थ नभएको खण्डमा त्यहाँ पक्षपातको बोलवाला हुन्छ त्यसकारण प्रजातन्त्रका पक्षधरहरूले देश र सरकारलाई एकाधिकार जमाउन दिँदैन किनभने एकाधिकार भोलि निरंकुश बन्नसक्छ चाहे त्यो राजनैतिक होस् चाहे सामाजिक र धार्मिक नै किन नहोस् । प्रजातन्त्रमा कसैको एकाधिकारलाई स्थान रहेदैन । तसर्थ नेपालको सम्बिधानमा धर्म निरपेक्षता हुन आप्रह गर्नु प्रत्येक मानवहरूको कर्तव्य हो । राष्ट्रमा यदि एकता कार्य गर्नु छ भने कुनै एक धर्मलाई अङ्गालेर अरू धर्म-हरूलाई उपेक्षा गर्नु कदापि ठीक हुनेछैन । राष्ट्र सबैको साझा हो, राष्ट्रको विकासमा सबै धर्मविलम्बीहरूको योगदान आवश्यक छ । यसको निम्नि सबै धर्मलाई समानरूपले संरक्षण गर्नु र स्वतन्त्रता दिनु राष्ट्रो परम कर्तव्य हो न कि कुनै एक धर्मलाई सम्बैधानिक मान्यता दिनु ।

अतः संविधानमा देशलाई हिन्दुग्रधिराज्यको ठाउँमा धर्मनिरपेक्षराज्य घोषित गरी सहिणुना सहित धार्मिक स्वतन्त्रता दिलाउनु सबैको कर्तव्य हुनुपर्दैछ ।



एउटा प्रश्न

आफूले मानेको धर्मको राज्य हुनुपर्दै भन्ने प्रजातन्त्रवादी हुन्छ कि सबै धर्मलाई उतिकै स्वतन्त्रता दिएर धर्मनिरपेक्षराज्य हुनुपर्दै भन्ने प्रजातन्त्रवादी हुन्छ ?

भावी संविधान र धर्मनिरपेक्षता

○ पुष्परत्न वज्राचार्य

प्रजातन्त्रको मिमिरेसा आजका तमाम स्वतन्त्र, बौद्धिक तथा राष्ट्रप्रति समर्पित नेपालीहरू भावी संविधान र धर्मनिरपेक्षताको विषयमा गहिकिलो चासो राख्दैछन् ।

अहिले सरकारी संचार माध्यम तथा केही राजनीतिकहरूबाट समेत भावी संविधानमा धर्मसापेक्षता हुनुपर्ने कुरामा समर्थन हुने खालका कृयाकलापहरू हुन थालेकोले आजका तमाम प्रजातन्त्रप्रेसी नेपालीहरू फेरि एक पटक क्षस्तिक थाले कि कतै यो अन्तरिम सरकारभित्र प्रजातन्त्रविरोधी भूत त पस्त लागेन !

संविधान निर्माणमा देशका सम्पूर्ण चेतनशील, प्रजातन्त्रवादी नेपालीहरू सबभन्दा बढी चनाहो हुनुपर्दछ । यसमा कतै षड्यन्त्र घुसाउन लागिएको चाल पाउन सकिएन भने यसको परिणाम अत्यन्त नरान्नो हुनेछ ।

अहिलेको सन्दर्भमा नेपाललाई हिन्दूराष्ट्र गरिनुपर्छ अर्थात् पञ्चायतीसंविधानमा रहेको 'हिन्दूराष्ट्र नेपाल' सम्बन्धी बुँदाहरू कायमै रहनुपर्छ भने प्रस्ताव किन र कहाँबाट आयो भन्ने कुरा जरेदेखि चिनेर विचार गर्नु आवश्यक छ । यस्तो प्रस्ताव राख्नेहरूले नेपाललाई हिन्दूराष्ट्र नबनाए धार्मिक आनंदोलन गर्ने धर्मको यनि यस प्रस्ताव राखनाको कारण बुझी सबै धर्मावलम्बीले मान्न होइन देखभन्त हिन्दू तथा स्वतन्त्र नेपालीहरूले यनि यसको सशक्त विरोध गर्नुपर्ने आजको आवश्यकता म देखदछु । यसै हिन्दूधर्मको विरोध गर्न लागिएका होइन

अपि तु धर्म भनेको ग्रा-ग्रापनो विश्वासमा फरक हुन सक्दैछ ।

आजको २१ औं ज्ञाताव्दीतिर जानलागेको विश्वमा अज्ञ पनि जातिवाद र शोषणले व्याप्त परिपाटीलाई अंगाली नेपालको राज्यधर्म बनाउन सुहाउंछ ? जहाँसम्म मलाई लाठ नेपालको राज्यधर्म हिन्दूधर्म भएको कारणले गर्दा देशको उन्नति हुन नसकेको हो । हामीले भोगिसकेका छौं कि पञ्चायतीकालमा हिन्दूराष्ट्र नेपालले राजसत्तालाई निरंकुश बनाउने र त्यसको संरक्षण गर्ने काममा योगदान पुर्याएको थियो ।

२००७ साल तथा २०१७ सालको नेपालको संविधानमा नेपाल हिन्दूराष्ट्र थिएन तर २०१९ सालको पञ्चायतीसंविधानमा निरंकुशताका प्रतीक स्वरूप हिन्दूराष्ट्र र अनेक क्षेत्रमा एकतन्त्री धाराहरू लादिए । त्यस-बेलादेखि संघर्षरत लाखौं बीर नेपाली योद्धाहरू र हजारौं बीर शहीदहरूको बलिदान स्वरूप पाएको प्रजातन्त्रमा फेरि पनि यस्ता अमानवतावादी पञ्चायती अवशेष रहन्छ भने यो भन्दा ठूंचो दुर्भाग्य नेपाली जनताको लागि अहू कही हुन सक्दैन ।

नेपाललाई हिन्दूराष्ट्र बनाइनुपर्छ भन्ने व्यक्तिहरूका तर्कहरूमा यी कुराहरू पर्दछन्— (१) नेपालमा धर्मनिरपेक्ष भयो भने हिन्दूसंस्कृतिमा नरान्नो असर पर्नेछ । जस्तै गाई मारिनेछन् र मुसलमान र किश्चियनहरूको संख्या नाजायज रूपमा बढ्नेछन् । (२) धर्मनिरपेक्ष भयो भने

नेपालमा पनि धार्मिक कलह शुरू हुनेछ । (३) बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो । (४) नेपालमा ६५% हिन्दू भएकोले नेपाल हिन्दूराष्ट्र हुनुपर्दछ । सुन्दैमा आश्चर्य-लाग्दो र बौद्धिकत्तर्कहीन यी तर्कहरूलाई एक साधारण विचारकले पनि खण्डन गर्नसक्छ । नम्बर(१)को तर्कमा म के भन्न चाहन्छु भने धर्मनिरपेक्षताको अर्थ अरुको धर्ममा बाधा पुर्याउनु होइन । आपनो अन्तर्दृढयले साँचो ठहःयाएको धर्मलाई स्वतन्त्रपूर्वक मान्न पाउनु हो । यदि आफ्नो धर्म वैज्ञानिक, सत्यवादी र सुसंस्कृत छ भने स्यस्ताई सजिलै कसैले हानी पुर्याउन सक्दैन । आपनो धर्म रास्रो होओस् र रास्रो भएको अरूलाई देखाउन सकोस् त डराउनु पर्ने कारण नै छैन । यदि संविधानको सहारामा आपनो एकाधिकार चाहन्छ भने त्यस्ता हिन्दूलाईके भन्ने? कातर कि असभ्य? यस्ता व्यक्तिले तरवारको सहाराले विरोधी दबाउन के बेर? उनीहरूको अर्को कुरा नेपालमा लाई मारिने र क्रिश्चियनहरूको संख्यामा नाजायज बढि । के पञ्चायती शासनकालमा नेपालमा गाईको मासु पाइँवै-क्यो र? खुल्ला रूपमा पाइन्थ्यो । के क्रिश्चियनहरूको संख्यामा जबरजस्ति बढि गरिएको थिएन र? निश्चय पनि चियो । संविधानमा हिन्दूराष्ट्र लेखिएदैमा हिन्दूत्वको संरक्षण गर्न सकेत? निश्चय पनि पञ्चायतले हिन्दूत्वको भन्दा निरंकुशतन्त्रलाई संरक्षण गन्यो । पञ्चायतले एक त अरुको स्वतन्त्रता हनन गन्यो भने अर्कोतिर हिन्दूत्वको पनि संरक्षण गर्न नसकी जतातते विकृति नै विकृति फैलायो । के नेपालमा बौद्धसंस्कृति र अन्य जनजातिको संस्कृति रास्रो थिएन र? के यिनीहरूको संरक्षण गर्नुपर्दैन र? पञ्चायतीकालमा निरंकुशता लादिंदा लादिंदा अब फेरि प्रजातन्त्रको निर्वरेमा यो निरंकुश विचारथारा लाद्न खोज्नुको अर्थ हो? (२) नम्बरको तर्कको सम्बन्धमा म यो भन्न चाहन्छु

कि धार्मिक कलह कसरी उत्पन्न हुन्छ भन्ने कुरा थाहा-पाउनु आवश्यक छ । मलाई लाग्छ आफ्नोधर्म विरोधी व्यक्तिलाई बैचारिक संघर्षबाट पराजित नगरी हस्ता गरेर अथवा निरंकुश तरीकाहारादमन गर्न खोजियो भने धार्मिक कलह शुरू हुन्छ । यसको निराकरणको लागि देशको कानून बलियो र निष्पक्ष हुनुपर्दछ । यसैले नेपाल हिन्दूराष्ट्रको रूपमा रहिरहेमा यो पनि एक निरंकुशता नै सावित हुनेछ र प्रजातन्त्रको खुल्ला वातावरणमा कुनैपनि बेला धार्मिक कलह शुरू हुनसक्छ । यसैले धार्मिक कलहको निराकरणको लागि पनि नेपाल धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र नै गरिनुपर्ने अति ग्रावश्यक छ । (३) नम्बरमा यिनीहरूको तर्क छ, बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो । कुन आधारम बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा भनियो त्यो आश्चर्यलाग्दो छ । मूल सिद्धान्तमै फरक फरक भएका, अस्तित्व नै फरक फरक भएका यी दुई धर्मलाई एकलाई अर्को शाखा किन भनिएको हो विद्वान्हरूले चिन्तन गरी यसमा निष्कर्ष निकाल्नु अत्याधिक भएको छ । माथिको तर्कको खण्डन स्वरूप पोखराका तिलकमान गुमाजूहारा लिखित “के बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र?” भन्ने पुस्तक पढनु ज्यादै उपयुक्त देखिन्छ । अर्को (४) नम्बरको तर्क अनुसार नेपालमा ६५% हिन्दू भएकोले नेपाल हिन्दूराष्ट्र हुनुपर्दै रे! उहाँहरूले कुन तथ्यांकको आधारमा नेपालमा ६५% हिन्दू छन् भन्न सक्नुभयो? यदि पञ्चायतीतथ्यांकक आधारमा भनिएको हो भने यिनीहरू पञ्चायतको भरौटे भएनन् र? यो गलत तथ्यांक हो भन्ने कुरा कसले अनुमान गर्न सक्दैन र? यदि नेपालमा हिन्दू नै बढी छ भनी न के प्रजातन्त्रमा अत्यमतको कदर गरिनु पर्दैन र? यसैले मलाई जहाँसम्म लाग्छ जो सन्धि हिन्दूहरू छन् उनीहरूले पनि हिन्दूराष्ट्र नेपालको घोर विरोध गर्नेछन् । (बाकी ४० अंग पेजमा)

संविधान र धर्म

○ कर्ण शाक्य

नेपालमा अब बनिने संविधानमा धर्मलाई निरपेक्ष वा सापेक्ष राख्नुपर्दछ भन्ने अनावश्यक वादविवाद त्यसबेलादेखि उत्पन्न भयो जब नेपाललाई हिन्दूराज्य घोषित गर्नुपर्छ भनी आवाज उठ्न थाल्यो । अनेकतामा एकता र एकतामा विविधता भएको टुँडिखेल जस्तो फराकिलो हास्रो यो जातीय र धार्मिक भेदभावरहित समाजमा धार्मिक दृष्टिकोणले यो हुनुपर्छ वा त्यो हुनुपर्छ भन्ने डम्फु बजाउनु जनता जनताबीच मानसिक तथा बौद्धिक अवरोधरूपी पर्वाल खडागर्नु सिवाय अरु केही हुन सक्तैन ।

प्रजातन्त्र बडो संवेदनशील छ । त्यसभन्दा पनि निकै संवेदनशील धार्मिक र जातीय भेदभाव, तर अपशोच ! यो सार्वभौम सत्यलाई नबुझी हिजोआज यही संवेदनशील विषयलाई लिएर सबै धर्म र सम्प्रदायका अनेक नेताहरू र धर्मगुहरू धार्मिक समानताको लागि तीता र उत्तेजनात्मक गाली गलौजका भाषणहरू गरी समस्यालाई ज्ञन जटिल बनाउँदैछन् । ठीक छ प्रजातन्त्र ल्याउनको लागि क्रान्तिकारी भाषणको आवश्यक हुन्छ, किनभने संघर्षको एकमात्र उद्देश्य प्रजातन्त्रको प्राप्ति हो तर धार्मिक अधिकारको लागि कसले कोसित संघर्ष गर्ने ? यस्ता जटिल समस्याको समाधान रगत तताउने क्रान्तिका नाराबाजीबाट हुन सक्तैन, चाहे त्यो हिन्दूको होस्, चाहे कसैको । यस संवेदनशील समस्याको निरा-

करणको लागि भाषण गर्दा वा विज्ञप्ति निकालदा सत्य र तथ्यमा आधारित तर्कपूर्णमात्र हुनुपर्दछ । तर्कहीन, उच्छृङ्खल भाषणले वर्ग वर्गबीच सद्भावना, सामूहिकस्य औ भाइचारा ल्याउनु सहा जातीय फूट ल्याई मुलुकभित्र गृहयुद्धसम्म पनि हुनसक्ने सम्भावना छ । यसको ज्वलन्त उदाहरण हो भारत, श्रीलङ्का, पाकिस्तान लेवनान र अरू कैयौं मुलुकहरू जहाँ धर्मको कारणले हजारौं व्यक्तिहरूको ज्यान गइरहेको कुरा हामीले दिनहुँ सुन्दै आएका हाँ ।

३० वर्षको लामो समयपछि प्राप्त भएको आजको सच्चा प्रजातन्त्रको सुखमय घडिमा यसरी केही धार्मिक र साम्प्रदायिक संघ संस्था विशेषले “नेपाललाई हिन्दूराज्य नै घोषित गर्नुपर्छ” भन्ने ढिपी कस्तु बडो खेदपूर्ण कुरा हो जब कि विकसित समाजका सारा बुद्धिजीवी वर्गहरू यस्तो संकुचित विचार-धारालाई पन्थाएर धर्मजस्तो संवेदनशील विषयलाई राजनीतीकरण गर्नुहोस् भन्ने पक्षमा छन् ।

नेपालको अहिलेको आर्थिक, राजनैतिक र सामाजिक परिप्रेक्षलाई वास्तविक रूपमा हेनै हो भने धर्मको बाँडफाँट अहिलेको प्राथमिकता होइन किन्तु हास्रो तत्कालको प्राथमिकता सयौं जनताको बलिदानपछि पाएको प्रजातन्त्रलाई कसरी जगेन्ना गर्ने र दिगो राख्ने अनि निरपेक्ष गरीबीको रेखामुनि रहेको यो देशलाई कसरी उँभो लगाउने भन्ने कुरातिर हुनुपर्छ ।

आज यसे चिन्तन अनुरूप एक सचेत नागरिकको हैंसियतले आफूलाई लागेका कुराहरु यहाँ प्रस्तुत गर्दैछु-

१) अब बम्बे नेपालको संविधानमा धर्मवारे “निरपेक्ष” वा “सापेक्ष” भन्ने शब्द उल्लेख न नगर्ने ।

२) राष्ट्र कुनै व्यक्ति वा वर्ग होइन । अतः राष्ट्रको आपनो धर्म भन्ने हुनुहुँदैन ।

३) धर्मको सुरक्षा कानून, न्याय, वन्देज वा बल र जन्मको भरमा गर्न सकिंदैन । यसको संरक्षण र प्रवर्द्धन जन्मको आपनो दार्शनिक मूल्यबाट स्वतः सुरक्षित हुने चाहन्छ । अतः नेपाललाई हिन्दूराज्य बनाएर यहाँ हिन्दूधर्म सुरक्षित रहन्छ भन्ने कुरामा विश्वास गर्न सकिंदैन ।

४) कुनै पनि धर्म चाहे त्यो हिन्दू होस् या अरु कुनै होस् यस अन्तर्गत सिंगे राष्ट्रको फराकिलो डायरालाई जन्मको सापेक्षतामा खुम्चाउनुहोस ।

५) आधुनिक परिवर्तित विश्वको परिप्रेक्षमा राजनीति जन्मो सामूहिक क्षेत्रमा त एकत्रिय शासनको एकाधिकार रहन सकेन भने धर्म जस्तो नितान्त व्यक्तिगत औ संचेदनशील विषयमा कसरी एकाधिकार जमाउन सकिन्छ ?

६) प्रजातन्त्र भनेको राजनीतिक र आर्थिक स्वतन्त्रताभाव होइन अपि तु आध्यात्मिक तथा बौद्धिक अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता भएको हुँदा यदि नेपाललाई कुनै एक धर्मको जन्ममा बाँधेर राखिएमा राष्ट्रलाई न धार्मिकीकरण गर्ने कुन पञ्चायतको ३० वर्ष सम्मको शासनकालमा भएको थियो (Theocracy) मात्र नभई यस्तो काम प्रजातन्त्रको जन्मान्य नीति विपरीत समेत हुन जान्छ ।

७) नेपाललाई हिन्दूराज्य धोषित गर्नुपर्छ भन्ने पक्षका व्यक्ति वा संस्थाहरु के दावो गर्दैछन् भने विगत तीन दशक-

देखि नेपालमा हिन्दूराज्य भएको कारणले ने यहाँ हाल-सम्म कुनै पनि धार्मिक वा साम्प्रदायिक दंगाफसादहरू हुन सकेको छैन । यो सोचाई साँचो होइन । विगत तीन दशकमा शक्तिको भरमा जनताको धार्मिक उकुस मुकुसतालाई दबाएर राख्न सफल भएको थियो तर अबको प्रजातन्त्रको स्वतन्त्र समाजमा यो सम्भव हुन सक्दैन ।

८) आजकाल नेपालमा हिन्दूराज्य भएर पनि यहाँ धार्मिक स्वतन्त्रता दिइएको छ भन्ने खालका धेरै विज्ञप्ति र वक्तव्यहरू प्रकाशमा आइराखेका छन् । यो बडो हाँसो लाग्दो कुरा हो । हाँसोलाग्दो यो मानेमा कि निरंकुश पञ्चायतीराजमा पनि प्रजातन्त्र थियो भनी दावो गर्दैन् । यस्तै हिन्दूराज्य नेपालमा पनि धार्मिक स्वतन्त्रता हुने ने छ भन्ने हास्यास्पद परिकल्पना प्रस्तुत गर्दै हिँड्छन् ।

९) यो बडो आइचर्यको कुरा हो कि बुद्ध जन्मेको देशमा बौद्धमार्गीहरूको जनसंख्या ५% मात्र देखाएको छ जब कि राई, लिम्बू, जोर्पा, तामाङ, नेवार र अरु कतिपय बौद्धमार्गीहरूको तथ्याङ्कमात्र जोड्यो भनेपति ४०% भन्दा बढी हुन आउँछ । यो तथ्याङ्क लिएमा स्वतः याहा हुने कुरा हो । यस्तो गलत र नाजायज कुराहरूले गर्दा ने मानिसहरूको चित्त दुखाउँछन् । तथ्यलाई बंग्याएर एकात्मकता ल्याउन सकिंदैन । विश्वको एकमात्र हिन्दूराज्य नेपालको सरकारले एकतर्फ बौद्धमार्गीहरूलाई ५% को अल्पमतमा खसालेको छ भने अर्कोतर्फ बौद्धधर्म ने हिन्दूधर्म हो भनी जबरजस्ती हिन्दूहरूको जनसंख्या ६५% को बहुमतमा पुऱ्याउने काम भएको छ । यस्तो किन गर्ने ? यदि बौद्धधर्म ने हिन्दूधर्म हो भने बौद्धमार्गीहरूको जनसंख्या तथ्याङ्कमा देखाउने नै किन ? बडो विरोधाभासको कुरो हो ।

यो पनि बढी विचारणीय कुराछ कि नेपालमा धर्मउपदेश दिनेहरूलाई पनि धर्म पनिवर्तन गर्दैहिँडेको लाडछना लगाई जेलमा समेत बन्द गरिन्छ भने कुनै वर्गको वास्तविक तथाङ्कलाई नै दबाउनु र अरूहरूको धर्मलाई आफ्नो धर्ममा गाभी बहुमत देखाउने नीति र प्रकृयालाई के भने ? धार्मिक अधिग्रहण ? वा धार्मिक अतिक्रमण ? वा धार्मिक राष्ट्रियकरण ?

यसकारण म संविधान सुझाव आयोगका अनुसुन्धान हरूलाई यो आग्रह गर्न चाहन्छु कि श्रब बनिने संविधानमा धर्मबारे “निरपेक्षता” वा “सापेक्षता” अथवा हिन्दूराज्य जस्ता शब्द राख्नु भन्दा त्यसबारे केही उल्लेख नै नगरी धर्म जस्तो आध्यात्मिक विषयलाई राजनीतिबाट टाढा राखी प्रजातान्त्रिक संविधान निर्माण गर्नुपर्दछ ।

५

(३७ द्वाँ पेजको बाकी)

देशको संविधानमा कुनैपनि कुरामा भेदभाव राखिनुहोदैन । संविधानमा धर्मनिरपेक्षताको अर्थ संविधान कुनै विशेष एक धर्मको पक्षमा नहुनु हो । सबैले आ-आपनो धर्म स्वतन्त्र रूपले मान्य पाउनु हो । कथं कदाचित् संविधानले धार्मिक विकृतिमा हस्तक्षेप गर्नुपरेमा कुनै धर्मको आधारमा होइन कि राजनेतिक आधारमा सबैलाई समान रूपले हस्तक्षेप गर्न सकिन्छ । धर्मनिरपेक्षता भनेको कसैलाई पनि बाध्य गराएर कुनै धर्म मान्य लगाउन नपाइने व्यवस्था हो । बहुवल आउनुप्रवित्तम् धार्मिक क्षेत्रमा

कति निरंकुशता र अत्याचार यिथो भन्ने कुरा यहाँ उल्लेख गर्नुपर्ला जस्तो लाग्दैन । यस्ता सर्वै उदाहरण छन् एक न एक त सबैले अनुभव गरेकै होला । पञ्चायतीपतनका प्रमुख कारणहरूमा हिन्दूधर्मको आडमा निरंकुश र अत्याचार गरेको पनि एक हो । अहिले आएको प्रजातन्त्रमा फेरि यो निरंकुशताको प्रतीक समावेश भइयो भने नेपाली जनतालाई यो सहृय हुन सक्छ र ? त्यसले अब बन्ने संविधानमा धर्म निरपेक्षताको व्यवस्था हुनु नितान्त आवश्यक छ जसले देश विकासमा ठोस योगदान पुऱ्याउन सकोस् ।

★

धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र हुनु अनिवार्य आवश्यकता

भावी संविधानमा जनभावना अनुरूप प्रजातन्त्र र मानवअधिकारलाई सुरक्षित र स्वस्थ राख्न नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष गराउनु आजको अनिवार्य आवश्यकता हो । जनआन्दोलन र बहुदलीय प्रजातन्त्रको उद्देश्य पनि राजनेतिक, धार्मिक, सामाजिक तथा आर्थिक स्वतन्त्रतालाई प्रत्येक व्यक्तिले पूर्णरूपले उपभोग गर्न पाउनु हो । धर्मनिरपेक्षताले देशमा राष्ट्रिय एकतालाई बल दिनेछ र सबै धर्मवलम्बीहरूलाई आफ-आफनो राष्ट्रप्रति बढी जिम्मेवार र कर्तव्यको बोध दिलाउँछ ।

- नेपाल बौद्ध समाज, काठमाडौं

थःथःगु धर्म

-फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

मनू पशु पक्षी स्वयाः, यक्ष हे पाः । मनू मनन याये फुह्य खः, उंकि हे वयाके ज्ञान दत, बुद्धि दत । अव ज्ञान व बुद्धि वयाके चेतना जाग्रत जुल, धार्मिक भावना दयावल । गुरुल ईश्वर दु धाइपि, गुरुल ईश्वर मदु धाइपि । वेदिकधर्मसं सर्वशक्तिमान् ईश्वर दु, आत्मा दु धाल । क्रिश्वयन्धर्म ईश्वरयात 'गड' व आत्मयात 'सोल' धाल । अव नितां दु धाल । इस्लामधर्म ईश्वरयात अल्लाह धाल । बुद्धधर्म ईश्वर दु धकाः मानय् मयाः, थथे हे आत्मा दु धकाः नं भाःमध्य । थोक्त्वय् संसारय् आपालं धर्म दु, मुख्य चल्तिगु प्यता धर्म दु । अव प्यता धर्म थुपि खः । जीगु नेपालय् अव प्यतां धर्म न्हानाच्वंगु दु ।

नेपालय् वृषदेव थे जाःपि छहा निहा तोताः मेर्पि फुक जुर्जुपि वेदिकधर्म मानय् याइपि खः । जुजुं वेदिकधर्म मानय् याःसां बुद्धधर्म वा इस्लामधर्मयात नं परम्परां न्हानावःकथं मानय् याकातःगु खः । नेपालय् संविधान मवःत्तेयात राष्ट्रया धर्म छु खः धकाः धाये माःगु आवश्यकता दुगु मखु । संविधान वसेलि अव संविधानय् हिन्दू-धर्मयात राष्ट्रिय धर्म धकाः प्रावधान तयायूगु जुल । मेर्मेगु धर्मया छु उल्लेख मजू । परम्परानिसे न्हानावःगु धर्म मानय् यायेत स्वतन्त्रता दु तर सुनानं सुयागु धर्म हीकेबी दझमखु धयागु प्रावधान नं दुगु जुल । जुजुया धर्म हिन्दूधर्म जूर्गुल हिन्दूधर्मयात नेपालयागु राष्ट्रिय धर्म धकाः संविधानय् तःगु खः । जुजुया मां-भाय् नेपाली राष्ट्रभाषा जू थे, जुजुया धर्म नं राष्ट्रिय धर्म जूगु खः ।

थुबलय् जुजु हे सर्वशक्तिमान् सर्वेतर्वा खः, जनतायात चुइंक नवायेगु अधिकार दुगु मखु । संविधानया विरोध्य नवात कि वा च्वल कि कानूननं व अपराधी जुल, सजाँयभागी जुल । उंकि नेपाली जनता लाता-लातित थे न्व-नि मवासे सुंक च्वनाच्वन ।

जनताया जाग्रति व कुतलं थो नेपालय् प्रजातन्त्र वल । थुलिसां च्वये दत, मनय् वःगु धाये दत । राजनीतिपाखे प्यकु तापाक च्वर्पि भिक्षुपिसं समेत नेपालय् धर्म-निरपेक्षता दयेमाः धकाः धयाविज्यात धाःसा राजनीतिलिसे सत्तीगु सम्बन्ध दुपि गृहस्थीत थुबलय् नं न्हापा थे लाता-लाति जुयाः हे सुंक च्वनाच्वन धाःसा मनू जुयाः कायेमाःगु अधिकारं थःपि वंचित जुइगु ला जु है जुल, लिपा बइगु पुस्तां नं धिक्कार मधाइ मखु ।

वा वःबलय् वा पीमाः । वा धाःबलय् वनेमाः । थो श्रीलंका, बर्मा, जापान आदि देशय् वनाः अध्ययन यानाविज्याःपि भिक्षुपिसं जुर्जाहू दनाः "धार्मिक स्वतन्त्रता माः" धकाः सः तथे धुंकल । नेपालया राष्ट्रिय धर्म हिन्दूधर्म खः धकाः नेपालय् मेर्गु छुं गुणुं हे धर्म चलय् जुयाच्वंगु मदु थे यानाः धाइगु हिन्दूधर्म बाहेक मेर्गु धर्म मानय् यानाच्वंपिनि सुयां चित बुझ्य मजू । नेपालया जनता केवल हिन्दूत हे जक मखु । भगवान् बुद्धया जन्म जूगु अव नेपालय् पूर्व-मेचीनिसे पश्चिम महाकाली थ्यंक व उत्तर हिमाली प्रदेशनिसे दक्षिण तराईतक नं थो थो

जातयापि बौद्धत दु, मुस्मांत दु, क्रिश्चयनत दु । नेपालय प्रचलित थुलिमछि धर्म दयेक-दयेकं केवल हिन्दूधर्म छता हे जक नेपालया राष्ट्रिय धर्म धकाः धाये ल्वःगु मखु । थये धायेगु न धर्मय् ल्वः, न कर्मय् ल्वः । थुकियात मेसेगु धर्मयापिसं मानय् याये फइगु खै मखु ।

सुयात धाः जुल वं हे जक स्याः चाइ । वयात स्याःगु मेपिसं अनुभव याये धयां याये फइमखु । थये हे “नेपाल एकमात्र हिन्दूराज्य, नेपालीभाषा नेपालको एकमात्र राष्ट्रभाषा” धायेबलय् हिन्दूधर्म थःगु धर्म मखुपि व नेपालीभाषा थःगु मांभाय् मखुपिनि नुगलय् गुलि स्यात जुइ धयागु अनुभव हिन्दूधर्म मानय् यानाच्चवपिसं यात खइमखु । थःत धकाः तानाव्यगु, थःगु भुइच्चवंगु जा नयेगु व करपिनि भुइच्चवंगु चिप नयेगु व हे मखु । नेपालयात ‘एकमात्र हिन्दूराज्य’ धायेकाः मेसेगु धर्म मानय् याये दइगु थःगु हे भुइच्चवंगु जा नये थे मखु करपिनि भुइ च्चवंगु चिप नये थे खः । थव खै नेपालया राष्ट्रिय धर्म हिन्दूधर्म छता जक जुइमाः, नेपालय् धर्म-निरपेक्षता बी मज्जू धाइपिसं थुइके माल ।

धात्ये धाये धाःसा धर्म ज्यान स्वयाः नं तःधं । धर्मया नामय् सिनांवंपि गुलि दु, गुलि दु । थव फुक धर्मय् दु । हिन्दूधर्मय् दु, बौद्धधर्मय् दु, क्रिश्चयनधर्मय् दु, मुस्लिमधर्मय् दु । धर्म नयेगु नसा थे खः, जीवनयात धर्म बदयेक मगाः । जन्म जुसानिसे मरण पर्यन्त धर्मया रीतिस्थिति अनुसार क्रिया-कर्म काजकिया यायेमाः । अझ धायेगु खःसा धर्म थुलिजक नं मखु । थव जीवन स्वयाः न्हापा व लिपा नं धर्मया महत्व दु । गन पूर्वजन्म व पुनर्जन्म मानय् यात अन धर्मया आवश्यकता थव जीवनया न्हापा लिपा नं दु धकाः मभाःपुसे मगाः ।

च्चय् बुद्ध धर्मयात नं संविधानय् थाय् बीमाः,

नेपालय् धर्मनिरपेक्षता दयेमाः धकाः भिक्षुपिसं सः थ्वकल धया । थये सः थ्वकूपि केवल भिक्षुपि जक मखु । थये थाय् थासं सः थ्वकूपि थुखे गुरुजुपि दुसा उहे लाभापि दु; थुखे तामाङ्गत दुसा उखे गुरुडत दु, थुखे नेवाःत दुसा उखे स्यार्पत दु । थुमिसं थःथः थासं थःथः भासं सः थ्वकाच्चवंगु दु । न्हापायागु सरकारं राजधानिइ धाःगु ता; मेथासं धाःगु मताः, नेपालीभासं जक थू, मेतु भासं धाःगु मयू थे यानाः व्यवहार यानाबयाच्चवंगु खः । आःयागु सरकारं नेपालीभासं धाःगु जक थू मेगु भासं धाःगु मयू, राजधानिइ धाःगु जक ताः मेथासं धाःगु मताः धकाः धाये दइमखु । सरकारं गुरुडभासं धाःगु नं थुइकेमाः, तामाङ्गभासं धाःगु नं थुइकेमाः, नेवाःभासं धाःगु नं थुइकेमाः स्यार्पा भासं धाःगु नं थुइकेमाः । न्हापायागु पञ्चायतीसरकारं “मेरो गोर्खको बाहै टका” धाःथे आः धाये मजिल । जनताया प्रजातन्त्र सरकारं जनताया सः न्यनेमाल, थुइके माल, जनतां धाः थे याये माल ।

ठगू खै, इण्डयाया जनतायात इण्डयन धाइ थे हिन्दुस्थानया जनतायात हिन्दू धाइ, थये हे हिन्दुस्थानया धर्मयात नं हिन्दूधर्म धाइ । हिन्दुस्थानया भाषायात हिन्दी धाइ । थव नेपालय् वैदिक धर्मयात न्हापा शंब धर्म वा सनातनधर्म धाइगु खः । लिपा संविधानय् थव धर्मयात हिन्दूधर्म धकाः धाल । नेपालं थःगु देशया धर्मयात हिन्दूधर्म धाये ल्वःगु मखु, हिन्दू शब्द पुलांगु व शुद्धगु शब्द नं मखु अतएव थव हिन्दूधर्म धाःगुयात न्हापा थे वैदिक धर्म वा सनातनधर्म धायेगु पाय्छि जुइ थे च्च । खयेत थव खै ला थव हे धर्म मानय् याइपिसं धायेगु खः, मेपिसं मखु ।

मनूयात धर्म माः । थःगु धर्म थःत तःधं, थःत

इ । अथे हे करपिनिनिगु धर्म करपित उलि हे तःधनी, दति हे यइ । धर्मप्रेसी जनं थव खं थुइकेमाः । ‘हिन्दू-धर्मं फुक धर्मया मां-बौ खः । संसारया फुक धर्म हिन्दू-धर्मया कचा-मचा खः । अतएव नेपालया एकमात्र धर्म हिन्दूधर्म जुइमाः’ धकाः लिंढे दिपो याये मजिल ।

धर्मया खं॑ थये अधर्म मतिया खं॑ ल्हाये मल्वल ।

थव नेपालया जनता गये हिन्दूत खः, अथे हे बौद्धत नं खः, मुस्लिमत नं खः, क्रिश्चयनत नं खः धकाः थुइकाः संविधान सुधार आयोगं जनताया ‘धर्म निरपेक्षता माल’ माल धयागु सःयात महत्व बी माल । सरकारं नं थुकियात सकारात्मक दृष्टि स्वयेमाल ।



धर्मनिरपेक्षताय् थःगु बिचाः

○ पूर्णकाजी ताम्राकार

जि छम्ह नेवाः खः । जिगु बिचालय् नेवाःसू दद्गु
तामाविक खः । थःगु मनय् लूगु बिचाः नेवाः पहलं जि
वंकल धाःसा सुयां कपाः स्याके माथे मताया । बिचाः
व्यागु सकसिगुं छगूनास जुयेमा धयागु मदु । जि छम्ह
उत्तानिसे बौद्ध खः । बौद्ध जूगुली जितः अतिकं गौरव
इ । अथे हे सकल धर्मावलम्बीपिनि अर्थात् बौद्ध, जैन,
बौद्ध, मुस्लिम, हिन्दू, क्रिश्चयन आदिपिनि थःधर्मपिनि
अर्थं अगाढ व अटल आस्था व विश्वास दयेफु । थवया
तिक छम्ह बौद्ध क्रिश्चयन जुल धकाः छम्हः हिन्दू मुस्लिम
जुल धकाः व मेस्हसिगु धर्मयात थःगु स्वच्छ बिचालं
तामालाकाल धकाः गुगुं हालतय् पने मज्यू । मनू मात्रयात
तामिक स्वतन्त्रता अवश्य दये हे माः । विभिन्न धर्माव-
लम्बीपिनिपाखे सकसिगुं धर्मयात समान मान्यता विद्या:
दृष्टि स्वयेमाः तर छगू धर्मं मेगु धर्मयात कदापि
जवरदस्ति धन-दीनत, चीजवीज अनेकया प्रलो-
क्ष्यना: दुकायेमदु एवं धर्मं हीके मदु । अथे यात व

जुल धायेवं निसन्देह प्रत्येक धर्मावलम्बीपिनि थवंथवय-
ल्वापुया पुसा पित्तगु जुइ, गुर्कि यानाः सकसिगुं मर्मि
भायपो भि जुइगु खं॑ हे मदु । उर्कि हे न्हापा न्हापा धर्म-
या नामं आपालं हिबाः वये धुंकूगु इतिहास क्षीसं ल्वमके
मज्यू । उर्कि यानाः थौं तक नं विभिन्न साम्प्रदायिक दंगा
जुयाः मानवताया अनिष्ट संहार जुयाच्चंगु स्वये व न्यने
दयाच्चंगु दु । छगू धर्मं मेगु धर्मयात कवत्येलेगु स्वयेमात्रं
अशान्ति व्याप्त जुइगु सम्भाबना मदइ हे मखु ।

मनूमात्रया शुभ मज्जल जुइगु, हित कल्याण
जुइगु ज्याख्यात धर्म धाइ । छखलःसिगु थुजोगु धारणा
व विश्वास दु कि मेगु धर्मं यानाः हे विश्वय् अशान्ति
व्याप्त जुयाच्चंगु दु । थुजोगु स्वत्तमतु स्वयाच्चंगु विवा-
दास्पद समस्या दुगुलि स्वैगुं धर्मयात जक प्रोत्साहन
मविसे मानवमात्रया भि जुइगु ज्या खं॑ याइगु न्हागुयात
धर्म भाःपि ।

थुगु खं॑याखं॑ वनेबले नेपालय् प्रजातान्त्रिक बहुदल

वये धुःकाः न नेपाःयात हिन्दूराज्य धोषणा यानातयेगु
 खं पिहांवल । ततःधंगु उच्चगु सम्माननीय पदय् थ्यना
 दीर्घि प्रधानमंत्रीतसे हिन्दूधर्मयात प्राथमिकता व विशेषता
 विद्या: नेपाःया सम्बिधानय् राष्ट्रिय धर्म छता हे जक
 धायेगु थे याःगु विभाय लहाःगु दु । नेपालय् बौद्ध, जैन,
 सीख, मुस्मां, क्रिश्चयन, आदि धाःपि मेर्पि अहिन्दू
 सुं हे मदु ला ? मुकं हिन्दूतय्गु हे जक थ्व नेपाः देश
 खः ला ? धात्येधायेमाल धाःसा यथार्थ रूपं व निष्पक्ष
 न्यायिक दृष्टिं स्वये बले थुपि व्याकक नेपाःमि अले
 थुमिगु धर्म फुकक नेपाःया राष्ट्रिय धर्म मधासे मगाः ।
 अथे जुसेलि हिन्दूधर्मयात जक प्राथमिकता व विशेषता
 दयेमाः धायेगु पक्षयात व अन्याय मजू ला ? अथे जुसेलि
 नेपाःया फुकक मेगु राष्ट्रिय धर्मयात कुंखिनाः कुठाराधात
 यायेगु लड्यन्त्र व कुचाल जकं मखु ला थे च्व । थ्व हे
 कारणं ला बौद्धतय्सं जनसंख्या काःबले हिन्दूया पॅलि-
 उम्ह सरकारपाखे धांधली यानाः इमिगु धर्मय् अनाहक
 लहाः तयाः बवत्यलेगु मर्भि कुतः जुल धकाः जोर तोरं सः
 थ्वयेकाहये माःगु । थ्व अन्तरिम सरकारं आःतक नेपाल
 टी०भी०, रेडिओ नेपाल, गोरखापत्र इत्यादि सरकारी

अखबारं नेपालीभाषा व हिन्दूधर्मयागु जक पॅलियेगु
 तचोकं पक्षपातपूर्ण, मलोगु व पाय्छि मजूगु नीति नाला
 वयाच्वंगु दु । राष्ट्रसंघं तकं मानवीय कल्याणया निर्ति
 अतिकं उपयोगी व हितकारी प्रमाणित जूर्गुलि मान्यता
 विद्यातःगु मानवअधिकार अन्तर्गत धार्मिक स्वतस्त्रता व
 धर्मनिरपेक्षताया उपेक्षा यानाः मछाः मजुसे जिल्हाः जुयाः
 मानवअधिकारदिवस हननं थुकिया अःखः मर्भि कुतः
 थन जुयावयाच्वंगु खने दु । हिन्दूत धनया प्रलोभन
 क्रिश्चयन व कटूरताया चुम्बकं सालाः मुस्मां जुयावनी
 धकाः तोह चिनेगु बिलकूल सूठ, मलोगु व वाहियात तक
 जक खः ।

मानवअधिकार हनन जुल धकाः धाःसा झो
 हाला जुइगु हैं, थुकिया अन्तर्गत लानाच्वंगु धर्मनिरपेक्षता
 व धार्मिक स्वतन्त्रताय् आघात जुइक हिन्दूराज्य कायन
 यानातयेगु परस्पर मलोगु खं मजू ला ? प्रजातन्त्रय् हरेक
 नागरिकयात थःगु स्वतन्त्र बिच्चा: प्वंकेगु हक दु थे प्रजा-
 तन्त्रया मुसिया शुद्ध बातावरणयात बुलुकाः दृष्टि
 मजुयेकेगुया निर्ति समान व्यवहारया लागी थन धार्मिक
 स्वतन्त्रता दये माल जक मखु धर्मनिरपेक्ष हे जुझाः ।

हिन्दू-राज्य यायेमाः धायेगुया नियत छु ?

तःगू जाति, तःगू भाय् व तःगू धर्म दुगु नेपालय् छगू हे जक धर्मया राज्य ज्वीमाः धायेगु
 शोषणया एक छत्र राज्य दय्के त्यनेगु खः । मेगु गुगु नं धर्म थुगु हे धर्मया राज्य ज्वीमाः धाःगु
 मदु धाःसा हिन्दूधर्म हनीपिसं जक थथे यायेगुया नियत छु ? हिन्दूराष्ट्र ज्वीमाः धाईपिसं मानव
 मानवअधिकार व प्रजातन्त्रया परिभाषा बिद्या व्यू । राज्य व धर्म छगू हे खःलाकि थी थी खः
 स्पष्टीकरण बिद्या व्यू । निरपेक्षताया माग हिन्दूधर्मया विरोध मखु बरकंछि सामन्ततसे शोषण
 याना प्रजातान्त्रिक अधिकार लाका काये मदयेमाः धैगु खः ।

- सुवर्ण शाक्ष

धर्मनिरपेक्षता : छगू अपरिहार्य आवश्यकता

○ दुण्डबहादुर वज्राचार्य

आः बने जुइगु संविधान् धर्म निरपेक्षताया
बारे आम जनताया विचय् गुलि नं खें चर्चाय् पिहाँ वया-
चन उलि शायद हे अन्य खेंय् वयाच्वंगु दु। नेपाल्या
स्वतन्त्रताया खयलय् धर्मया क्षेत्र शताब्दी शताब्दीतक
लक्षकं पीडित जुइकाच्वने माःगु कारणं हे थये जूगु जुइफु।
यो सारा जनताया व्रतित व भयभीत जुयाः व्यग्रतापूर्वक
काः वइगु संविधान् धर्मनिरपेक्षता याइ ला मयाइ ला
धकाः स्वयाच्वंगु दु। सकल जनतायागु ध्यान थ्व हे धर्म
निरपेक्षताया खेंय् छाय् केन्द्रित जुयाच्वन ध्यागु खें थौं
संविधानविद्विनि निर्ति आश्चर्यया विषय जुयाच्वंगु दु।

धर्मनिरपेक्षता छाय् आवश्यक जूगु ?

१) मानवीय स्वतन्त्रताया अधिकार बहालि
यायेत —

संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा स्वीकृत मानवग्रधिकार
काल धाःसा मानवीय स्वतन्त्रता व अधिकार, अंत-
र्राष्ट्रीया स्वतन्त्रता तथा विना रोकटोक प्रत्येक व्यक्ति-
काल गुण धर्म स्वीकार यायेगु, विश्वास यायेगु,
ज्ञान यायेत व प्रचार यायेत अधिकार दयेमाः।

२) धार्मिक स्वतन्त्रताया अधिकार —

मुँ नं व्यक्तियात उबले तक गुगु धर्म स्वीकार
काल वाय्य याये कह मखु गुबले तक स्वयं वयागु धार्मिक
काला कयं स्वीकार यायेगु मौका दइ मखु। गुगु

धर्म स्वीकार याये न्हुः उगु धर्मयात परीक्षण यानास्वयेगु
स्वतन्त्र अवसर दयेमाः। थम्हं स्वीकार याये त्यनागु धर्म
कुशल जू ला मजू ला, निर्दोष जू ला मजू ला, विज्ञपुरुषविनि-
पाखें प्रशंसित जू ला मजू ला, थुजाःगु खेंय् जुइवैहित सुख
जुइगु खः ला मखु ला धकाः स्वयेगु पूर्ण अधिकार दयेमाः।

३) धर्मया खेंय् राज्य तटस्थ जुइत —

गुगु राज्य खास छगू जात, छगू भाषा, छगू वर्ग
वा छगू धर्मयागु हित जुइगु ज्याखेंय् लगे जुइ मज्यू।
धार्मिक मामिलाय् सरकार निष्पक्षतापूर्वक जनताया हित
व सुख जुइगु नीति अपने यायेमाः। धर्मनिरपेक्षताया
अर्थ खः गुगु छगू धर्मय् सापेक जुइगु। धर्मनिरपेक्षताया
अर्थ सरकार धर्मयागु खेंय् वास्ता मतयेमाः धकाः धाःगु
अवश्य मखु। केवल थुलि हे खः कि धर्मया खेंय् गुगु
धर्मयागु पक्षपाती जुयाः मेगु धर्मयात दमन याये मज्यू
धाःगु सम्म खः।

४) सरकारी सम्पत्ति व साधन सदुपयोग यायेत—

सरकारी सम्पत्ति व साधन ध्यागु आ। जनता-
यागु खः। राज्यद्वारा खास विशेष छगू धर्मयात एकाधि-
कारपूर्वक सरकारी साधन व सम्पत्ति प्रयोग याके बिइगुया
अर्थ खः मेमेगु धर्मयात स्थानाः खास छगू धर्मयात लूठ
याकेगु छुट बिइगु खः गुगु थौंतक नेपालय् जुयाच्वंगु दु।
सरकारी साधन व सम्पत्ति गयेकि गुठी संस्थानया आय

स्रोत, तथा सरकारी प्रचार प्रसारया माध्यमत रेडिओ, टीवी अखबार आदि थोंतक धर्मसामेक्षताया प्रचार यायेत खल्ला छुट यायेगु निर्देशन विचाच्चंगु दु, मात्र छगू धर्मयात हित यायेत ।

५) छगू धर्म मेगु धर्मयात याना च्चंगु दमन व शोषणयात हटे यायेत -

राज्यशक्ति व शासनशक्तिया लिधंसाय् बुद्धधर्मयात हिन्दूधर्मया है छगू शाखा धका: छखें घोषणा याःसा भेदों अन्य अल्पसंख्यक धर्मनुयायीपिणि स्वयाः न अल्पसंख्यकया रूपय् बौद्धतय् तथांक वयनाः समस्त सरकारी साधनयात एकलोटी यानाः व्यापक रूपय् दुरुपयोग यानाः बौद्धतय् त हत्या यायेत कोतपर्वं याये म्वाःक हत्या यानाः सखाप यायेगु बड्यन्त्र यानाच्चंगुयात तत्काल रोके यायेत थों धर्म निरपेक्षता अपरिहार्य आवश्यकता जूगु दु ।

६] धर्मया नामय् यानाच्चंगु अत्याचार पनेत -

बुद्धया जर्मदेश नेपालय् बुद्धधर्मया अनुयायीपिसं बुद्धधर्म माने याःगु द्वपं दयेकाः इमित देशं पितिनेगुयें जाःगु बबंर जघन्य अमानवीय सजाँय बिङु शासकतयगु नीति दुगु थासय् थों तक नं देशं पिने थुगु धर्मयात धयबा पत्तेगु इवलिम्हिचाया रूप्य प्रयोग यानाच्चंगु दु सा देशय् दुने मन्दिर, विहार तथा बौद्ध अनुयायीतय् म्हासे यानाः नेपाल अधिराज्यभर हिन्दूतय् एकलोटी एकाधिकार यानाः शासन यायेगु शासकतय् अधिकार मविद्केत तथा भविष्यत् नं थुजाःगु शासन दोहरे मयाकेत धर्म नीरपेक्षताया व्यवस्था संविधानय् जुइमा: ।

७) नेपालय् दुगु धर्मयात संरक्षण यायेत -

विभिन्न धर्म, संस्कृति, जाति व बहुभाषा दुगु देश नेपालय् एक भाषा, एक जाति एक व संस्कृति कायम यानाः थनया पुलांगु विभिन्न मौलिक संस्कृति, जाति, भाषा व धर्मयात खतम यायेगु थों तक दयाच्चंगु सरकारी नीतियाल हटे याकेया निर्ति संविधानय् स्पष्ट रूपं धर्म निरपेक्षताया घोषणा दये माःगु आवश्यक दु । नेपाली भाषा केवल राजभाषा सम्म जुइफु, राष्ट्र भाषा मखु । थये है बनया विभिन्न जनजाति आदि वा सोविनिगु संरक्षण, संवर्धन यायेगुया साथे लोप प्रायः जनजातियाल विशेष संरक्षण यायेगु प्रावधान समे संविधानय् उल्लेख जुइमाःगु दु । नापं थन दुगु प्राचीन बोन धर्म व बुद्धधर्म यात सरकारपाखें प्रहार यानाः खतम यायेत स्वयाच्च नीतिपाखें बचे यायेत धर्म निरपेक्षता अति आवश्यक जूगु खने दु ।

८) धर्मया नामय् शोषक जूर्पि शासकत खतम यायेत -

शासकतय् थःगु धर्म शासनपालकतय् जवर्जित्ता लादे यानाच्चंगु इतिहास साक्षी दु । शासकत लडाइँ भरे त्याकावयाः नेपालय् शासन याःवःपि खः । जन जन्मोलनं लिपा प्रमाणित याःगु दु, जुजु हिन्दू जुइ मज्ज हिन्दूराष्ट्रया घोषणा आवश्यक मज्जु । जुजु छम्ह संविधान अन्तर्गतय् याम्ह जूर्पुलि संविधानय् हिन्दूराष्ट्र घोषणा आः निर्यंक जूगु दु । थुकथं धर्मया नामय् शासकत शासित निगू वर्ग मदयेकेत तथा धर्मया न्ह्यःने सकल वरावर धयागु नैसर्गिक अधिकार स्थापना यायेत निरपेक्षताया घोषणा स्पष्ट रूपं संविधानय् दयेन्द्रा आवश्यक जू ।

मुद्रकः— शोभाभगवती प्रिन्टिङ् प्रेस, ढल्को, क्षेत्रपाटी, ये । फोन नं. २-१२५६१